

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Стоматологічний факультет
Кафедра суспільних наук

Н. Г. Арефьева

ТЕСТИ І ЗАВДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Навчально-методичний посібник

Одеса
ОНМедУ
2026

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Стоматологічний факультет
Кафедра суспільних наук

Н. Г. Арефьева

ТЕСТИ І ЗАВДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Навчально-методичний посібник

Одеса
ОНМедУ
2026

УДК 811.161.2'373.7(076)

A807

Автор:

Н. Г. Арефьева, доктор філологічних наук,
професор кафедри суспільних наук
Одеського національного медичного університету.

Рецензенти:

О. І. Іліаді — доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної
лінгвістики ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

О. О. Сікорська — кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри суспільних наук Одеського національного
медичного університету

*Рекомендовано до друку
рішенням вченої ради стоматологічного факультету
Одеського національного медичного університету МОЗ України
(Протокол № 9 від 21.05.2026 року)*

Арефьева Н. Г.

A807 Тести і завдання з української фразеології [Електронне видання] : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», «Українська мова та академічне письмо». — Одеса : ОНМедУ, 2026. — 76 с.

Навчально-методичний посібник «Тести і завдання з української фразеології» призначено для здобувачів вищої освіти, які вивчають навчальні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», «Українська мова та академічне письмо».

Посібник може стати в нагоді не лише майбутнім фахівцям-медикам, які поглиблюють свої знання під час практичних занять і самостійної роботи, а й усім, кого цікавлять лексичні та фразеологічні скарби української мови.

УДК 811.161.2'373.7(076)

© Н. Г. Арефьева, 2026

© Одеський національний
медичний університет, 2026

ПЕРЕДМОВА

Фразеологія — одна з найскладніших, найзагадковіших і водночас найбагатших мовних систем, у якій закодовано духовний і матеріальний досвід народу. Уміння влучно використати той чи той установлений вислів увиразнює мовлення, робить його досконалішим, образнішим, яскравішим.

Навчально-методичний посібник «Тести і завдання з української фразеології» призначено для здобувачів вищої освіти, які вивчають дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Українська мова та академічне письмо» в медичних закладах вищої освіти. Матеріал посібника становлять завдання і тести, які рекомендовано для виконання як під час практичних занять, так і в процесі самостійної роботи здобувачів.

Посібник складається з кількох блоків: блоку «Практичні завдання», блоку «Підсумковий тест», блоку «Словник-довідник».

У блоці «Практичні завдання» представлено серію вправ і завдань, що зорієнтовані на активізацію насамперед практичних навичок здобувачів вищої освіти. Наприкінці блоку наведено перелік рекомендованих тем доповідей-презентацій, опрацювання яких зацікавлює здобувачів, сприяє подальшому розвитку їхньої мовної та культурологічної компетентностей, підвищує мотивацію.

Блок «Підсумковий тест», метою якого є систематизація теоретичних і практичних знань здобувачів з української фразеології, представлено в трьох варіантах, кожен із яких складається з 38 тестових завдань — завдань із вибором правильного / неправильного (зайвого) варіанта відповіді та завдань на встановлення відповідності, що загалом передбачає 100 відповідей. Орієнтовний час виконання підсумкового тесту — 60 хвилин. Посібник містить ключі до підсумкового тесту, а також критерії оцінювання, що уможливило проведення самоконтролю під час практичних занять або самостійної роботи.

«Словник-довідник» уміщує близько 500 фразеологізмів, розташованих за алфавітом. У Словнику представлено власне фразеологізми, крилаті вислови, прислів'я, приказки, термінологічні стійкі сполуки. Фразеологізми подано в найуживанішій формі з урахуванням таких параметрів: *реєстрова одиниця* (власне фразеологізм); *граматична характеристика* (наведено відмінкові форми, яких потребує фразеологізм, або слова, з якими він вживається); *стилістична хара-*

ктеристика (за допомогою позначок «іст.», «рел.», «жарт.», «заст.» тощо (наведено курсивом)); *тлумачення* (усі значення, в яких вживається фразеологізм (наведено в одинарних лапках)); співвідношення з іншими фразеологізмами (за потреби наведено фразеологізми-синоніми та/або фразеологізми-антоніми). Наприклад: *«болюче місце* *чись, кого і без додатка — ‘те, що найбільше турбує, є причиною переживань’.* Синонім: *ахіллéсова п’ятá*». В окремих випадках додається інформація про походження фразеологізму, наприклад: *«вавилонське стовпотворіння* *‘повне безладдя, гармидер, нестримний галас, метушня’.* Із біблійного міфу». Дієслівні фразеологізми представлені в формі інфінітиву доконаного та недоконаного видів: *кида́ти / кину́ти якір; ставати / ста́ти на колі́на* і т. ін.; в окремих випадках — лише в тій формі, у якій вони вживаються: *води́ в рот набра́ти; перелива́ти з пустого в порожнє* і т. ін. Варіативні компоненти фразеологізму наведено в круглих дужках: *се́рце приверта́ється (горне́ться, пригорта́ється, хили́ться, схиля́ється, приляга́є) / приверну́лося (пригору́лося, схи́лилося, прилягло́)*; факультативні (необов’язкові) компоненти — у квадратних дужках: *не ві́рити / не пові́рити [сво́йм (власним)] оча́м; [якась] му́ха вкуси́ла*.

Термінологічні стійкі сполуки супроводжено латинським терміном (наведено курсивом) та тлумаченням (наведено в одинарних лапках). Наприклад: *«бараба́нна перети́нка*, лат. *membrana tympani* — *‘фіброзна пластинка в отворі між зовнішнім слуховим ходом і барабанною порожниною середнього вуха’*».

Завершують посібник Перелік умовних скорочень та Список рекомендованої літератури (основної, довідкової, додаткової).

Сподіваємось, що матеріал посібника стане в нагоді не лише майбутнім фахівцям-медикам, які поглиблюють свої знання в межах навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Українська мова та академічне письмо», а й усім, кого цікавлять лексичні й фразеологічні скарби української мови.

Автор висловлює щире вдячність шановним рецензентам — доктору філологічних наук, професору кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» О. І. Іліаді та завідувачці кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету, доценту О. О. Сікорській, а також завучу кафедри, доценту О. С. Шаніній за цінні рекомендації та всебічне сприяння у виданні цієї праці.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. З'ясуйте значення фразеологізмів *бальзам на рану, валити з хворої голови на здорову, взяти за живе, висіти на волоску, лікарська таємниця, позолотити пігулку, проковтнути пілюлю, у годину по чайній ложці, холодний піт пройняв, як баран в аптеці, як в аптеці, як рукою зняло*. У яких ситуаціях їх можна використати? Наведіть приклади.

Завдання 2. З'ясуйте значення фразеологізмів. Поміркуйте, із мови представників яких професій (якого роду занять) вони утворилися: *Божий слуга, всіх під одну гребінку, друге дихання, закласти фундамент, заключний акорд, іти ва-банк, кинути якір, куй залізо, поки гаряче; на живу нитку, ні лускй, ні хвоста!; піднімати на щит, питома вага, позолотити пігулку, скласти зброю, тихою сапою, у годину по чайній ложці, хід конем, як з голочки*.

Довідка: з мови аптекарів, будівельників, військових, картярів, ковалів, кравців, моряків, музикантів, представників духовенства, рибалок, спортсменів, фізиків, циркульників, шахістів.

Завдання 3. До поданих фразеологізмів доберіть фразеологізми-синоніми. Уведіть їх у речення: *відкрити Америку, гнути горба, давати волю ногам, давати зелену вулицю, з давніх-давен, китайська грамота, молоко на губах не обсохло, ні грач ні помагач, перепаде на горіхи, як гора з плечей спала*.

Завдання 4. До поданих фразеологізмів доберіть фразеологізми-антоніми. Уведіть їх у речення: *гріш ціна в базарний день, з'явитися на горизонті, не полохливого десятка, переходити дорогу упівні, під носом, по дорозі, саженого зросту, стріляний горобець*.

Завдання 5. Прочитайте прислів'я, пов'язані з темою «Здоров'я людини». Розподіліть їх за лексико-семантичними групами «Ліки, лікування», «Лікар», «Фізичний та психічний стан здоров'я, фізіологічні та духовні потреби людини», «Хвороби». Доповніть цей список власними прикладами. Прокоментуйте значення наведених прислів'їв:

1. *Од хліба недопеченого і од фельдшера недовченого своє здоров'я бережи*. 2. *Хліб за шлунок не ганяється, а шлунок — за хліб*

бом. 3. Без їжі і віл не потягне. 4. Проти віку немає ліку. 5. Добрі зуби і камінь перегризуть. 6. Від гніву старієш, від сміху молодієш. 7. Доки здоров'я служить, то людина не тужить. 8. Без здоров'я нема щастя. 9. Бережи одержу знову, а здоров'я змолоду. 10. Було б здоров'я, а все інше наживем. 11. Вартість здоров'я знає лише той, хто його втратив. 12. Весела думка — половина здоров'я. 13. Веселий сміх — здоров'я. 14. Все можна купити, тільки здоров'я — ні. 15. Глянь на вид і про здоров'я не питай. 16. Горе стихає, а здоров'я зникає — і радість минає. 17. Скрипливе дерево довго живе. 18. Держи голову в холоді, а живіт в голоді — будеш здоров. 19. Здоровий злидар щасливіший від хворого багача. 20. Здоровий хворого не розуміє. 21. Здоровому здається, що ніколи не захворіє. 22. Здоров'я — найдорожчий скарб. 23. Здоров'я за гроші не купиш. 24. Найбільше щастя в житті — здоров'я. 25. Хто здоров, той ліків не потребує. 26. Біль без язика, але каже, де болить. 27. Зуб болить, аж око в'яне. 28. Хвороба нікого не красить. 29. Хвороба не по лісу ходить, а по людях. 30. Тяжко хворому терпіти, а ще тяжче над хворим сидіти. 31. Хвора людина сама себе не любить. 32. Хворому і мед гіркий. 33. Хворому нічого не миле. 34. Як болить, то кричи, а як не болить, то мовчи. 35. Хворобу не треба кликати — сама прийде. 36. Добрий лікар має орлине око, левине серце і жіночу руку. 37. З лікарем дружи, але не май в ньому потреби. 38. Лікар для хворого батько, а для здорового друг. 39. Хто перейде на ліки, той пропав навіки. 40. Сміх краще лікує, ніж усі ліки. 41. У ворожки лікуватись — без здоров'я остатись. 42. Часник сім хвороб лікує. 43. Що одному ліком стає, то другому може стати гробом. 44. Здоровому животу і редька не шкодить, а хворому і масло шкодить. 45. Не хлібом єдиним живе людина.

Завдання 6. Пригадайте, від яких прислів'їв, приказок, крилатих висловів утворилися фразеологізми *давати серцю волю, журавель у небі, з миру по нитці, жити не хлібом єдиним, хапатися за соломинку, хата скраю*.

Завдання 7. Прочитайте уривки з творів видатних українських поетів та письменників. З'ясуйте значення фразеологізмів зі словом «серце».

1. — Краю мій рідний, зневажений краю! / Де ж те сподіване щастя твоє? / **Крається серце** від болю, одчаю, / Як тільки долю

твою нагадаю (М. Вороний). 2. [Орися:] Я коня напуваю, а сама боюсь і глянуть на його, а **серце так і тремтить** (С. Васильченко). 3. **Холоне серце**, як згадаю, / Що не в Україні поховують, / Що не в Україні буду жити (Т. Шевченко). 4. У мене й **серце похолонуло**: ... оддають до чужих людей, у чужу сторону (Марко Вовчок). 5. Ще треба буде одну ніч ночувати у того чоловіка **без серця** (І. Франко). 6. Спитала [Тамара] неспіливо. — Зара?! — Очі Божени засиніли теплими вогниками. Вона довго підбирала слова. — У неї **велике серце**... (А. Хижняк). 7. Він [Сеспель] вірив Пакришневі, знав, що той каже правду, бо упевнився, що у своєму житті не зустрічав сердечнішого друга, людини з таким **щирим і відкритим серцем** (Ю. Збанацький). 8. Оксен... уже давно забув той день, коли весело, **від усього серця** сміявся (Гр. Тютюнник). 9. **Від щирого серця** кажу вам: ви — ідеальний батько (Л. Яновська). 10. Олімпіада Никанорівна любила красивих людей, а Чумак виявився якраз таким парубком, перед яким в молодості **тануло її серце** (Ю. Збанацький). 11. І дівчата, і хлопці не йдуть разом, але то лише так для людського ока. У дійсності вони чують себе **і душею, і серцем**, вони одна цілість, особливо коли котрась чи котрийсь має отам в тому гурті когось, до кого **тьохкає серце** (У. Самчук). 12. В кожному його слові було стільки сили,.. що натовп, **вражений в саме серце**, застиг (О. Довженко). 13. Дивиться мати, а він озирнеться. І **щемить її серце, бо-лить**, як зранене (Гр. Тютюнник). 14. Іван лежав збуджений, бен-тежний, **серце йому ятрилось** (О. Гончар). 15. З ким поділить сумні думки?.. Як **серце рветься на шматки** (П. Грабовський). 16. **Приверталося її серце** до Романа (М. Стельмах). 17. У неї **серце обкипає кров'ю**, коли подума вона, яке горе, яку нужду та недостачу тер-пить її Йосип (П. Мирний). 18. Що ж маю братові казати? — Ка-жіть йому, що дуже мені жалко і його, і діток, і **серце моє в'яне**,.. а вже до його не вернусь (Марко Вовчок). 19. Місяць в хмари закотився, / Та й стало темненько. / Чого ж Петро зажурився, / І **болить серденько** (П. Гулак-Артемівський).

Завдання 8. Порівняйте словникові статті, дібрані з різних фразеологічних словників. Схарактеризуйте їх за такими параметрами: 1) *реєстрова одиниця* (власне фразеологізм): наявність / відсутність наголосу; наявність / відсутність факультативних, або необов'язкових, компонентів (подано в квадратних дужках); наявність / відсутність лексичних варіантів (подано в круглих дужках або без

них); 2) *граматична характеристика*: наявність / відсутність певних відмінкових форм, яких потребує фразеологізм; наявність / відсутність слів, з якими вживається фразеологізм, тощо; 3) *стилістична характеристика*: наявність / відсутність позначок типу «жарт.», «заст.» тощо; 4) *тлумачення* (значення фразеологізму): наявність одного / декількох значень; 5) *географічна характеристика*: указання на населений пункт / область / регіон, де побутує фразеологізм; 6) *ілюстрації* (приклади вживання фразеологізмів); 7) співвідношення з іншими фразеологізмами: наявність або відсутність антонімів, синонімів або фразеологізмів, близьких за значенням (часто за допомогою позначки «Пор.»):

1. **За і проти.** Те, що підтверджує певне рішення на противагу тому, що заперечує. — *Хоч, може, і не всі Ти зважив «за» і «проти», Раненько, по росі, Берися до роботи.* (П. Сингаївський. Хоч, може, і не всі...) [ФСУМ 1998].

2. **Земля обітована.** 1. Благодатний край, де панує повний достаток. *Велична Асканія Нова, як обітована земля, а навколо неї степ, одноманітний сірий простір* (Н. Рибак); *Брели [заробітчани], зігнувшись під клунками, виснажені, худі, почорнілі від гарячих супротивних вітрів, пробиваючись на Каховку, як у землю обітовану* (О. Гончар). 2. Місце заповітної мрії, пристанище; сподівана мета. *Невже приходить край його мандрам? Боже праведний, доведи його на обітовану землю* (Ю. Яновський); *Все своє життя йшов він крутими стежками науки до храму всезнання, наче пілігрим до землі обітваної* (З журналу) [СФУМ].

3. **Збирати вершкі [на молоці]** з чого і без додатка. Брати собі все найкраще, першим користуватися чиймись здобутками. — *Я бачу, що ви любите вершки на молоці збирати, — кинув напівжартома Майстренко (Цюпа). збирати / зібрати сметанку.* Збирають [бездарні автори] сметанку з усіх спеціальних праць, дають по правді тільки [тільки] якусь бовтанку, препаровану для їх власного смаку (Фр.); — *Я своїм товаром не набиваюсь — він сам за себе говорить. Але глядіть, скажу вам, щоб потім не калялись: хтось сметанку збере, а вам і сироватки не дістанеться* (Стельмах) [ФСУМ 1993].

4. **Далекий як зірка.** Про кого-небудь або що-небудь недосяжне [ССНП].

5. **Нема рожі без терня.** (Льв.). Нема приємності без прикрості [ГРНП].

6. **Од (від) зайчика-пострибайчика**, фольк., жарт. З дороги, з поля, з подорожі (про подарунок для дітей) [ФССССГД].

7. **Стати на коліна перед ким**. Підкоритися комусь [ФСЛГ].

Завдання 9. Пригадайте, які фразеологізми вживають члени вашої родини. Наведіть приклади. Перевірте, чи зафіксовані ці фразеологізми у фразеологічних словниках. Утворіть словникові статті (2–3) до тих фразеологізмів, які не зафіксовано в словниках.

Завдання 10. Підберіть фразеологізми зі словами «голова», «груди», «кров», «ніс», «нога (ноги)», «око (очі)», «рука». З'ясуйте їхнє значення. Поміркуйте, чому слова, що позначають частини тіла, залучені до створення фразеологічних образів.

Завдання 11. З'ясуйте походження фразеологізмів *аріаднина нитка*, *ахіллесова п'ятá*, *блудний син*, *вавилонське стовпотворіння*, *від аза до іжиці*, *дамоклів меч*, *голос волаючого в пустелі*, *є ще порох у порохівниціях*, *жити не хлібом єдиним*, *земля обітована*, *лаври Герострата*, *мертві душі*, *між Сіцллою та Харібдою*, *перейти рубікон*, *перековувати мечі на орала*, *руки фертом*, *содом і гоморра*, *танталові муки*.

Завдання 12. Прочитайте речення з творів видатних українських поетів та письменників. Знайдіть у них фразеологізми і сталі сполуки, у складі яких закарбовано національні культурні символи. З'ясуйте їхнє значення.

1. *Дівчина була невелика на зріст, але рівна, як струна. Гнучка, як тополя, гарна, як червона калина, довгобрана, повновида з тонким носиком. Щоки червоніли, як червонобокі яблучка, губи повні та червоні, як калина* (І. Нечуй-Левицький). 2. *Олеся засоромилась, стала червона, як калина, і скося подивилась на тітку, неначе говорила: ой, тітко!* (І. Нечуй-Левицький). 3. — *Хлопець хіба не попереджав тебе? Ілько не відповів. Ну, за це доведеться старому на галушки всипати...* *Я ж просив його* (А. Хорунжий). 4. *Добро, мавши діток у розкоші, — хвалиш бога... / А вдові убогій, / Мабуть не до його, / Бо залили за шкуру сала, / Трохи не пропала* (Т. Шевченко). 5. *А оце був поїхав на заробітки в Одесу, і там йому посміхнулася доля* (М. Стельмах). 6. *Іванько ще в інтернаті нікому не давав собі в борщ наплювати* (В. Шкляр). 7. *Думаєш не знаю, скільки злицяльників біля неї*

[Наталки] кружляло, як мухи? А всі впіймали облизня, гарбузової каші скуштували (Є. Гуцало). 8. [Кембль:] З покійним Джеком водили здавна ми хліб-сіль! (Л. Українка). 9. — Інші працюють, а вона тиняється без діла... гонивітерка, видно, легкого хліба шукає (О. Гончар). 10. Григорій майже з презирством дивиться на кожну дівчину. Він уважає себе вільним козаком (М. Стельмах). 11. Я вже двічі посилав / До дівчини за рушниками (Т. Шевченко). 12. Людині завжди страшно збагнути, узнати, що за її життя завжди хтось платить кров'ю: чи то рідна матір, чи замучений чужою працею батько... Для дуже багатьох це розуміння здається віддаленим від них, вони стараються не думати про це, мовби справді їхня хата скраю (М. Стельмах).

Завдання 13. Визначте значення наведених фразеологізмів. З'ясуйте, із якими народними віруваннями, традиціями, обрядами, звичаями вони пов'язані:

водити хліб-сіль, давати гарбуза, народитися в сорочці, переливати хворобу, переходити дорогу уповні, повернутися з рушниками, хоч святих винось з хати, Чумацький Шлях.

Завдання 14. Прочитайте фрагменти поетичних текстів видатної української поетеси Ліни Костенко. Знайдіть фразеологізми, поясніть їхнє значення.

*Ти знов прийшла, моя печальна музо.
Не бійся, я не покладаю рук.
Пливе над світом осінь, як медуза,
І мокре листя падає на брук.*

(«Ти знов прийшла, моя прекрасна музо...»)

*Можє, це біль наш, а можє, вина,
Можє, бальзам на занедбані душі
Спогад криниці і спогад вікна,
Спогад стежини і дикої груші...*

(«Затінок, сутінок, день золотий...»)

*Мій милий,
мандрівнику гордий!
В яких ти блукаєш краях?
Вітрами далеких фіордів*

*Листівка пропахла твоя.
Зеленою вогкістю молу,
Вугільним пилом портів...
Пройшла зачароване коло
Печаток і штемплів*

(«Мій милий, мандрівнику гордий...»)

Завдання 15. Підготуйте доповіді-презентації на одну з тем:

1. Фразеологізми слов'янського походження.
2. Запозичення в українській фразеології.
3. Калина в дзеркалі української фразеології.
4. Хліб в дзеркалі української фразеології.
5. Серце в дзеркалі української фразеології.
6. Рушник в дзеркалі української фразеології.
7. Борщ в дзеркалі української фразеології.
8. Галушки в дзеркалі української фразеології.
9. Сало в дзеркалі української фразеології.
10. Гарбуз в дзеркалі української фразеології.
11. Козак в дзеркалі української фразеології.
12. Слово в дзеркалі української фразеології.
13. Хата в дзеркалі української фразеології.
14. Творчість Т. Г. Шевченка як джерело фразеології.
15. Використання усталених висловів у професійному мовленні лікаря.
16. Фразеологізми медичного походження в українській мові.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

Орієнтовний час виконання — 60 хвилин.

ВАРІАНТ 1

1. Оберіть правильний варіант відповіді.
Фразеологія — розділ мовознавства, який вивчає:
а) фольклор;
б) слова та словосполучення;
в) частини мови;
г) сталі сполуки.
2. Оберіть правильний варіант відповіді.
Засновником фразеології вважають:
а) Л. А. Булаховського;
б) академіка В. В. Виноградова;
в) Шарля де Баллі.
3. Оберіть правильний варіант відповіді.
Фразеологізм — це:
а) слово в переносному значенні;
б) вільне сполучення двох або більше слів;
в) стійке сполучення двох або більше слів.
4. Знайдіть зайву ознаку:
Ознаками фразеологізму традиційно вважають:
а) усталеність;
б) відсутність явищ омонімії та синонімії;
в) експресивність;
г) цілісність значення;
д) відтворюваність у мовленні.
5. Більшість фразеологізмів
а) виражають позитивну оцінку;
б) виражають негативну оцінку;
в) нейтральні.

6. Знайдіть речення, у якому вживано фразеологізм:

- а) Зі Світланою ми з дитинства були в дружніх стосунках;
- б) У черговий раз він не виконав свою обіцянку;
- в) Ця людина — ходяча енциклопедія;
- г) Дмитра охопило почуття радості та задоволення.

7. Знайдіть речення, у якому немає фразеологізму:

- а) Розчервоніла від хвилювання й радості Ольга Дмитрівна протиснулась наперед і відразу побачила знайому машину, що швидко мчала до застави (Ю. Збанацький);
- б) [Герцик:] Всім я тут, як більмо в оці (М. Кропивницький);
- в) Галя за всіх боліла душею (Панас Мирний);
- г) Залишаючись наодинці, Махотка пильнував кордон, а спогади роєм лізли йому в голову (Ю. Збанацький).

8. Яке з наведених словосполучень може бути як вільним сполученням слів, так і фразеологізмом?

- а) *бити байдики*;
- б) *тримати себе в руках*;
- в) *не виходити з хати*;
- г) *відрізнити Божий дар від яєчні*.

9. Визначте вид наведених фразеологізмів: 1) *розв'язати руки*; 2) *крізь зуби*; 3) *штаток не йде (не лізе) в горло*; 4) *ні пуху ні пера!*; 5) *кров з молоком*; 6) *біла ворона*; 7) *дивна річ*.

- а) субстантивні (іменникові);
- б) дієслівні;
- в) ад'єктивні (прикметникові);
- г) адвербіальні (прислівникові);
- д) вигуківі (інтер'єктивні);
- е) модальні;
- ж) предикативні.

10. Поєднайте наведені фразеологізми і притаманне кожному з них експресивно-емоційне забарвлення:

- 1) жартівливе; 2) зневажливе; 3) урочисте; 4) згрубіле.
- а) *притуляти горбатого до стіни*;
- б) *проміряти свій шлях*;
- в) *протирати штани*;
- г) *розв'язати губу*.

11. Поєднайте наведені фразеологізми і їхню стилістичну характеристику: 1) *притча во язицех*; 2) *на ясні зорі, на тихі води*; 3) *робити партію*.

- а) застаріле;
- б) книжне;
- в) фольклорне.

12. Знайдіть багатозначний фразеологізм:

- а) *пуп землі*;
- б) *сім п'ятниць на тиждень*;
- в) *показати, де раки зимують*;
- г) *зводити / звести з розуму (з ума)*.

13. Знайдіть однозначний фразеологізм:

- а) *печене й варене*;
- б) *вилами по воді писано*;
- в) *як по писаному*;
- г) *як писанка*.

14. Укажіть рядок, у якому представлено фразеологічні синоніми:

- а) *молоти язиком* — *води в рот набрати* — *балачки розводити* — *ляпати язиком*;
- б) *смерть заглядає в очі* — *лишилося недовго топтати ряс* — *смерть стоїть за плечима* — *смерть занесла свою гостру косу*;
- в) *валити з хворої голови на здорову* — *допикати до живих печінок* — *доходити до живого* — *брати за печінки*;
- г) *байдики бити* — *переливати з пустаго в порожнє* — *мовчати як риба* — *бісики пускати*.

15. Знайдіть зайвий фразеологізм у синонімічному ряді:

- а) *мовчати як риба*;
- б) *води в рот набрати*;
- в) *уста закусити*;
- г) *зшити вуста*;
- д) *як у воду впасти*.

16. Знайдіть фразеологізм, який є синонімом до фразеологізму *ахіллесова п'ята*:

- а) *тепле місце*;

- б) *місце під сонцем*;
- в) *болюче місце*;
- г) *езопівська (езопова) мова*.

17. Укажіть рядок, у якому фразеологізми є антонімами:

- а) *бити байдики — собак ганяти*;
- б) *як у воду опущений — на сьомому небі*;
- в) *віддавати / віддати Богу душу — вкладати / вкласти душу*;
- г) *не бачити сміленого вівка — морський вовк*.

18. Знайдіть фразеологізм, який є антонімом до фразеологізму **як кіт наплакав**:

- а) *як кішка з собакою*;
- б) *як нитка за голкою*;
- в) *як голку в сіні*;
- г) *як гною*.

19. Фразеологізми **не полахливого десятка** і **не лякливого десятка** — це:

- а) фразеологічні синоніми;
- б) фразеологічні омоніми;
- в) фразеологічні антоніми;
- г) фразеологічні варіанти.

20. Знайдіть фразеологізм, у якому порушено лексичний склад:

- а) *золотий фонд*;
- б) *згустити фарби*;
- в) *закладати фундамент*;
- г) *усіма фібрами*.

21. Знайдіть фразеологізм, у якому не порушено лексичний склад:

- а) *битися як риба об землю*;
- б) *і риби наловити і ніг не змочити*;
- в) *брати козу за роги*;
- г) *ловити окунів в каламутній воді*.

22. Визначте вид мовленнєвої помилки, зумовленої порушенням фразеологічної норми: *Для Сергія нове завдання було незвичним, складним, виконати його — справа техніки!*

- а) вживання фразеологізму у невластивому для нього значенні;
- б) порушення лексичного складу фразеологізму;
- в) контамінація (змішання) фразеологізмів;
- г) порушення граматичної усталеності фразеологізму.

23. Визначте вид мовленнєвої помилки, зумовленої порушенням фразеологічної норми: *Моряк він був досвідчений, справжній стріляний вовк.*

- а) вживання фразеологізму у невластивому для нього значенні;
- б) порушення лексичного складу фразеологізму;
- в) контамінація (змішання) фразеологізмів;
- г) порушення граматичної усталеності фразеологізму.

24. Визначте автора крилатого вислову «Лиш боротись — значить жити»:

- а) Іван Франко;
- б) Леся Українка;
- в) Т. Г. Шевченко.

25. З'ясуйте значення фразеологізму *просто [голозо] неба*:

- а) 'в бідності (жити), бідувати';
- б) 'не в приміщенні, надворі, без усякої покрівлі';
- в) 'під дощем';
- г) 'щиро, відкрито (ставитися до кого-небудь)'.

26. З'ясуйте значення фразеологізму *показувати горобцям дулі*:

- а) 'байдикувати';
- б) 'нічого не одержувати, не досягати';
- в) 'любити поговорити, говорити багато зайвого';
- г) 'сердитися, гніватися на когось'.

27. Який з наведених фразеологізмів має значення 'виставляти що-небудь іншим, зовсім протилежним'?

- а) *брати / взяти на Бога*;
- б) *пекти раків*;
- в) *видавати біле за чорне*;
- г) *зворотній бік медалі*.

28. Визначте вид усталених висловів:

1) прислів'я; 2) приказка; 3) ідіома; 4) стійке порівняння; 5) термінологічна стійка сполука; 6) крилатий вислів.

а) *сон рябої кобили*;

б) *барабанна перетинка*;

в) *білий як стіна*;

г) *Слово — найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розпеченим залізом, і брудом...* (В. Сухомлинський);

д) *Коса — дівоча краса*;

е) *Згода будує, а незгода руйнує*.

29. Розподіліть фразеологізми відповідно до того, що вони виражають: 1) *розпускати / розпустити нюні*; 2) *хоч обіддя гни*; 3) *все обривається (обірвалося) всередині*; 4) *ні Богу свічка, ні чортові кочерга*; 5) *бути на коні і під конем*; 6) *не вірити / не повірити своїм очам*; 7) *очі завидючі*; 8) *хоч пацюки бий*; 9) *тверда рука* у кого; 10) *одні кісткі та шкіра*; 11) *кований на всі чотири ноги*; 12) *мало каші їв*.

а) внутрішні якості, характер людини;

б) життєвий досвід;

в) зовнішній вигляд;

г) почуття та емоції.

30. Поєднайте фразеологізми та їхні значення: 1) *рожеві мрії*; 2) *направо й наліво*; 3) *аріаднина нитка*; 4) *як нитка за голкою*; 5) *білими нитками шитий*; 6) *з миру по нитці*; 7) *на живу нитку*; 8) *ні назад ні вперед*.

а) нікуди;

б) нашвидкоруч, як-небудь;

в) щось бажане, але нездійснене;

г) дороговказ;

д) невміло, погано замаскований;

е) потроху, помалу;

ж) невідступно;

и) усім підряд, без розбору; на всі боки.

31. Поєднайте фразеологізми і відмінкові форми, з якими вони вживаються: 1) з кого; 2) що; 3) на кому; 4) кому.

- а) *зняти голову*;
- б) *зняти стружку*;
- в) *як рукою зняло*;
- г) *зірвати злість*.

32. Розподіліть фразеологізми, що виражають почуття та емоції, відповідно до їхнього значення: 1) хвилювання, тривога; 2) переляк; 3) досада, образа, заздрість; 4) радість, задоволення; 5) смуток, відчай.

- а) *повісити голову*;
- б) *кусати губи*;
- в) *душа не на місці*;
- г) *душа в п'яти втекла*;
- д) *душа радіє*.

33. Підберіть слова, що входять до складу фразеологізмів:

1) Макар; 2) М'арко; 3) Мартін; 4) пан.

- а) *як ... у пеклі*;
- б) *як ... мила*;
- в) *де ... телят не пас*;
- г) *сам собі ...*

34. Підберіть дієслова, що входять до складу фразеологізмів:

1) ловити; 2) вішати; 3) клювати; 4) відхрещуватися; 5) встати.

- а) *... носом*;
- б) *... руками й ногами*;
- в) *... з лівої ноги*;
- г) *... окунів*;
- д) *... всіх собак*.

35. Знайдіть фразеологізм біблійного походження:

- а) *мамин синок*;
- б) *казанська сирота*;
- в) *блудний син*;
- г) *страшків син*.

36. Розподіліть фразеологізми за їхнім походженням: 1) *всіх під одну гребінку*; 2) *Божий слуга*; 3) *закласти фундамент*; 4) *ні лускі, ні хвості!*; 5) *на живу нитку*; 6) *у годину по чайній ложці*; 7) *скласти зброю*; 8) *заклучний акорд*.

- а) з мови музикантів;
- б) з мови військових;
- в) з мови рибалок;
- г) з мови будівельників;
- д) з мови кравців;
- е) з мови аптекарів;
- ж) з мови представників духовенства;
- и) з мови цирульників.

37. Поедняйте початок і кінець прислів'їв: 1) *Не святі ...* 2) *Проти віку ...* 3) *Весела думка — ...* 4) *Часник ...* 5) *Скрипливе дерево ...* 6) *Здоров'я — ...* 7) *Хворобу не треба кликати — ...* 8) *Хвороба ...*

- а) *половина здоров'я*;
- б) *довго живе*;
- в) *найдорожчий скарб*;
- г) *немає ліку*;
- д) *сама прийде*;
- е) *нікого не красить*;
- ж) *горшки ліплять*;
- и) *сім хвороб лікує*.

38. Який з наведених фразеологізмів пов'язаний із давнім народним обрядом?

- а) *пришити пришву*;
- б) *на пташиних правах*;
- в) *одного поля ягода*;
- г) *ставати на рушнику*.

ВАРІАНТ 2

1. Знайдіть зайвий варіант відповіді.

Фразеологія — це:

- а) сукупність стійких сполучень;
- б) розділ мовознавства, що вивчає фразеологізми;

в) сукупність фразеологізмів літературної мови.

2. Оберіть правильний варіант відповіді.

Фразеографія — це:

- а) розділ мовознавства, який вивчає фразеологію;
- б) розділ науки, який вивчає лексику і фразеологію;
- в) розділ мовознавства, який займається теорією і практикою укладання фразеологічних словників;
- г) розділ мовознавства, який вивчає вживання фразеологізмів у мовленні.

3. Оберіть правильний варіант відповіді.

Фразеологізм — це:

- а) слово в переносному значенні;
- б) стійке сполучення двох або більше слів;
- в) вільне сполучення двох або більше слів;
- г) назва на позначення певних понять професійної сфери.

4. Знайдіть термінологічну стійку сполуку з-поміж наведених одиниць:

- а) *біла ворона*;
- б) *як води в рот набрати*;
- в) *гострий живіт*;
- г) *попасти пальцем в небо*.

5. Вислів І. Франка «Лиш боротись — значить жити» — це:

- а) прислів'я;
- б) приказка;
- в) ідіома;
- г) крилатий вислів.

6. Знайдіть речення, у якому вживано фразеологізм:

- а) Життя в рідному селі було тихим і спокійним;
- б) Протягом двох тижнів Сергій ламав голову над вирішенням цієї складної проблеми;
- в) Замість радості і задоволення Лесю охопило відчуття гіркого розчарування;
- г) У блакитному небі співали свої ніжні пісні жайворонки.

7. Знайдіть варіант, у якому немає фразеологізму:

а) Скасував я свою фотографію і взявся за повіренечество — пішло як по маслу (І. Карпенко-Карий);

б) Кому з нас легше, кому важче — сперечатись я не став. Йому не з медом, але й нам — це правда — дорога не килимами була виселена (О. Гончар);

в) Аж нараз, вже над ранок, роздався страшний крик в канцелярії... (І. Франко);

г) — А той виявився досить непевною людиною, суне нос куди треба й не треба, ніякого довір'я не викликає (Ю. Збанацький).

8. Яке з наведених словосполучень може бути як вільним сполученням слів, так і фразеологізмом?

а) *вишептатися як рак у торбі;*

б) *комар носа не підточить;*

в) *танталові муки;*

г) *виносити / винести сміття з хати.*

9. Визначте вид наведених фразеологізмів: 1) *від горшка два вершка;* 2) *викинути з голови;* 3) *так би мовити;* 4) *хай Бог боронить!;* 5) *до самого серця;* 6) *і волосина (волос) не впаде (не спаде) з голови;* 7) *друге дихання.*

а) субстантивні (іменникові);

б) дієслівні;

в) ад'єктивні (прикметникові);

г) адвербіальні (прислівникові);

д) вигуківі (інтер'єктивні);

е) модальні;

ж) предикативні.

10. Поєднайте наведені фразеологізми і притаманне кожному з них експресивно-емоційне забарвлення:

1) іронічне; 2) зневажливе; 3) урочисте; 4) лайливе.

а) *з великого розуму;*

б) *нести на вітар;*

в) *розпустити язика;*

г) *дурне сало без хліба.*

11. Поєднайте наведені фразеологізми і їхню стилістичну характеристику: 1) *езопівська (езопова) мова*; 2) *вертатися з рушниками*; 3) *од зайчика-пострибайчика*.

- а) застаріле;
- б) книжне;
- в) фольклорне.

12. Знайдіть багатозначний фразеологізм:

- а) *переходити рубікон*;
- б) *золоті руки*;
- в) *як без рук*;
- г) *голими руками не візьмеш*.

13. Знайдіть однозначний фразеологізм:

- а) *відрізана скиба від хліба*;
- б) *за спиною*;
- в) *показати спину*;
- г) *в пух і прах*.

14. Укажіть рядок, у якому фразеологізми є синонімами;

- а) *сам не при собі* — *як у воду опущений* — *дурня зваляти* — *зачепити за живе*;
- б) *вискочити як козак з маку* — *вискочити, як Пилип з конопель* — *вискочити, як заєць з-під куща* — *муха вкусила*;
- в) *молоти язиком* — *клепати язиком* — *ляпати язиком* — *гнути бандигу*;
- г) *валитися з ніг* — *вганяти в ніт* — *валитися від вітру* — *валити з хворої голови на здорову*.

15. Знайдіть зайвий фразеологізм у синонімічному ряді:

- а) *лежати лежнем*;
- б) *показувати горобцям дулі*;
- в) *посиденьки справляти*;
- г) *дивитися в зуби*;
- д) *байдики бити*.

16. Знайдіть зайвий фразеологізм у синонімічному ряді:

- а) *як камінь у воду*;
- б) *як корові сідло*;

- в) *як у воду впасти;*
- г) *як корова язиком злизала;*
- д) *як крізь землю провалитися.*

17. Укажіть рядок, у якому фразеологізми є антонімами:

- а) *руки короткі — тверда рука;*
- б) *майстер на всі руки — золоті руки;*
- в) *карти в руки — козир у руки;*
- г) *як кішка з собакою — душа в душу.*

18. Знайдіть фразеологізм, який є антонімом до фразеологізму *хоч голки збирай:*

- а) *хоч вовком вий;*
- б) *хоч кіл на голові теши;*
- в) *хоч око виколи;*
- г) *хоч з моста у воду.*

19. Фразеологізми з *самого малку* і з *самого малечку* — це:

- а) фразеологічні синоніми;
- б) фразеологічні омоніми;
- в) фразеологічні антоніми;
- г) фразеологічні варіанти.

20. Знайдіть фразеологізм, у якому порушено лексичний склад:

- а) *пройти крізь вогонь і воду і мідні труби;*
- б) *носитися як з писаною сумкою;*
- в) *хоч трава не рости;*
- г) *ні тпру ні ну.*

21. Знайдіть фразеологізм, у якому не порушено лексичний склад:

- а) *показати, де раки живуть;*
- б) *коли рак заспіває;*
- в) *пекти раків;*
- г) *чудеса в ситі.*

22. Визначте вид мовленнєвої помилки, зумовленої порушенням фразеологічної норми: *Він умів робити все — майстор із золотими руками.*

- а) вживання фразеологізму у невластивому для нього значенні;

- б) порушення лексичного складу фразеологізму;
- в) контамінація (змішання) фразеологізмів;
- г) порушення граматичної усталеності фразеологізму.

23. Визначте вид мовленнєвої помилки, зумовленої порушенням фразеологічної норми: *З-поміж своїх численних творів він часто згадував свою ще зовсім невдалу першу спробу — справжню лебедину пісню.*

- а) вживання фразеологізму у невластивому для нього значенні;
- б) порушення лексичного складу фразеологізму;
- в) контамінація (змішання) фразеологізмів;
- г) порушення граматичної усталеності фразеологізму

24. Визначте автора відомого вислову «Борітеся — поборете!»:

- а) Т. Г. Шевченко;
- б) Марко Вовчок;
- в) Іван Франко.

25. З'ясуйте значення фразеологізму *позі́чити в Сі́ркі́ очі́*:

- а) 'дуже здивуватися';
- б) 'обдурити, ошукати когось';
- в) 'піти, не вибираючи дороги, далеко';
- г) 'втратити почуття сорому, власної гідності'.

26. З'ясуйте значення фразеологізму *вскóчити в халéпу*:

- а) 'упасти';
- б) 'показати свою перевагу перед кимось';
- в) 'потрапити в неприємну ситуацію, завдати собі клопоту';
- г) 'відчути почуття сорому, засоромитися'.

27. Який з наведених фразеологізмів має значення 'розголошувати таємницю або розповідати про те, що стосується лише вузького кола людей чи сім'ї'?

- а) *відрі́знити Бо́жий дар від я́єчні*;
- б) *вино́сити смі́ття з ха́ти*;
- в) *вивезти / вивозити язы́ком як (мов, ніби) на лопаті́*;
- г) *пекти ра́ків*.

28. Визначте вид усталених висловів: 1) прислів'я; 2) приказка; 3) ідіома; 4) стійке порівняння; 5) термінологічна стійка сполука; 6) крилатий вислів.

- а) *казанська сирота*;
- б) *круглий як галушка*;
- в) *Хто рано встає, тому Бог дає*;
- г) *очне яблуко*;
- д) *«Без надії сподіваюсь»* (Л. Українка);
- е) *Зуб болить, аж око в'яне*.

29. Розподіліть фразеологізми відповідно до того, що вони виражають: 1) *аж за боки (за живіт) хапатися (братися)*; 2) *мати Бога в серці (в животі)*; 3) *ведмідь на вухо наступив*; 4) *вітер у голові*; 5) *вогнем дихати* на кого; 6) *дурна голова*; 7) *ледве живий*; 8) *кров з молоком*; 9) *вожжівина під хвіст попала* кому; 10) *зірок з неба не хапати*; 11) *кишка тонка* у кого; 12) *на Божій (останній) дорозі*.

- а) внутрішні якості людини;
- б) здібності людини;
- в) стан здоров'я;
- г) почуття та емоції.

30. Поедняйте фразеологізми та їхні значення: 1) *на сьомому небі*; 2) *радий небо прихилити*; 3) *спуститися з неба на землю*; 4) *попасти пальцем в небо*; 5) *як грім серед ясного неба*; 6) *як зірок на небі*; 7) *народитися під щасливою зіркою*; 8) *манна небесна*.

- а) хтось прагне все зробити для когось, навіть неможливе;
- б) щось неймовірне, приємне, легкодоступне;
- в) сказати або зробити що-небудь невлад, недоречно;
- г) бути везучим, щасливим;
- д) дуже багато;
- е) несподівано;
- ж) бути дуже задоволеним, радісним, щасливим;
- и) звільнитися від ілюзій.

31. Поедняйте фразеологізми і відмінкові форми, з якими вони вживаються:

- 1) з кого; 2) що; 3) проти кого; 4) кого.
- а) *зсадити з хмар на землю*;

- б) *зробити вишкварки*;
- в) *зрівняти з землею*;
- г) *іти боєм*.

32. Розподіліть фразеологізми, що виражають почуття та емоції, відповідно до їхнього значення: 1) тривога, занепокоєння; 2) вдоволення, гордість за себе та своїх прихильників; 3) хвилювання; 4) радість; 5) відчай.

- а) *завити вовком*;
- б) *завмирати серцем*;
- в) *холодна жаба сидить під серцем*;
- г) *знай наших!*;
- д) *душа співає*.

33. Підберіть слова, що входять до складу фразеологізмів:

- 1) монастир; 2) скриня; 3) море; 4) пекло.
- а) ... *по коліно*;
- б) *лізти поперёд батька в ...* ;
- в) *підвести під ...* ;
- г) ... *Пандори*.

34. Підберіть дієслова, що входять до складу фразеологізмів: 1) увірвалася; 2) летить; 3) горить; 4) обірвалося; 5) спадає.

- а) *все ... всередині*;
- б) *полуда з очей ...* ;
- в) *аж пір'я ...* ;
- г) *земля ... під ногами*;
- д) *нитка ...* .

35. Знайдіть фразеологізм біблійного походження:

- а) *судний день*;
- б) *день і ніч*;
- в) *як Божий день*;
- г) *гріш ціна в базарний день*.

36. Розподіліть фразеологізми за їхнім походженням: 1) *друге дихання*; 2) *як з голочки*; 3) *кинути якір*; 4) *тихою сапою*; 5) *куй залізо, поки гаряче*; 6) *позолотити пігулку*; 7) *іти ва-банк*; 8) *лікарська таємниця*.

- а) з мови лікарів;
- б) з мови військових;
- в) з мови спортсменів;
- г) з мови аптекарів;
- д) з мови моряків;
- е) з мови ковалів;
- ж) з мови кравців;
- и) з мови картярів.

37. Поєднайте початок і кінець прислів'їв: 1) *Згода буде, ...* 2) *Веселий сміх — ...* 3) *Хворому ...* 4) *Хвороба не по лісу ходить, ...* 5) *Хвора людина ...* 6) *Здоров'я ...* 7) *Од хліба недопеченого і од фельдшера недопеченого ...* 8) *Від гніву старієш, ...*

- а) *за гроші не купиш;*
- б) *від сміху молодієш;*
- в) *і мед гіркий;*
- г) *сама себе не любить;*
- д) *своє здоров'я бережи;*
- е) *а по людях;*
- ж) *а незгода руйнує;*
- и) *здоров'я.*

38. Який із наведених фразеологізмів пов'язаний із давнім народним звичаєм?

- а) *переливати з пустого в порожнє;*
- б) *посипати сіллю рану;*
- в) *ставати ребром;*
- г) *слати старостів за рушниками.*

ВАРІАНТ 3

1. Знайдіть зайвий варіант відповіді.

Фразеологія — це:

- а) сукупність фразеологізмів певної мови;
- б) мовознавча наука, що вивчає лексику і фразеологію певної мови;
- в) лінгвістична наука, що вивчає фразеологічний склад мови;
- г) віддзеркалення духовного та матеріального досвіду нації.

2. Знайдіть зайвий варіант відповіді.

Фразеологізми побудовані за моделлю:

- а) слова;
- б) словосполучення;
- в) речення.

3. Автором праці «Галицько-руські народні приповідки» є:

- а) М. Номіс;
- б) В. Смирницький;
- в) О. Павловський;
- г) І. Франко.

4. Знайдіть термінологічну стійку сполуку з-поміж наведених одиниць:

- а) *гаряча голова*;
- б) *очне яблуко*;
- в) *велике серце*;
- г) *болюче місце*.

5. «Доки здоров'я служить, то людина не тужить» — це:

- а) прислів'я;
- б) приказка;
- в) ідіома;
- г) крилатий вислів.

6. Знайдіть речення, у якому вживано фразеологізм:

- а) Позитивні емоції завжди корисні для хворої людини;
- б) Загальновідомим є той факт, що мова є явищем суспільним і поза суспільством існувати не може;
- в) У нашого народу є давня традиція: допомагати один одному;
- г) Після тривалої прогулянки дитина втомилася, клувала носом.

7. Знайдіть варіант, у якому немає фразеологізму:

- а) Проломилась хмара наді мною золотою чашею грози! Може, вранці десь на Чорногорі сонце встало з лівої ноги (Л. Костенко);
- б) — А Мортко всьому перечить і кожному в очі плює (І. Франко);
- в) Другого дня поліція повернулася у село (Ю. Збанацький);

г) Фразеологізми являють собою золотий фонд нашої мови, добірні гатунки, що посилюють, збагачують семантично і стилістично форми вислову (В. Ващенко).

8. Яке з наведених словосполучень може бути як вільним сполученням слів, так і фразеологізмом?

- а) *на ладан дихати*;
- б) *майстер на всі руки*;
- в) *темний ліс*;
- г) *де Макар телят не пас*.

9. Визначте вид наведених фразеологізмів: 1) *півтори каліки*; 2) *сідати / сісти в калюжу*; 3) *наріжний камінь*; 4) *карта бита*; 5) *приший кобилі хвіст*; 6) *хоч криком кричи*; 7) *слава тобі, Господи*.

- а) субстантивні (іменникові);
- б) дієслівні;
- в) ад'єктивні (прикметникові);
- г) адвербіальні (прислівникові);
- д) вигуківі (інтер'єктивні);
- е) модальні;
- ж) предикативні.

10. Поєднайте наведені фразеологізми і притаманне кожному з них експресивно-емоційне забарвлення:

- 1) іронічне; 2) зневажливе; 3) урочисте; 4) лайливе.
- а) *красне письменство*;
- б) *глуха тетеря*;
- в) *казанська сирота*;
- г) *як корові сідло*.

11. Поєднайте наведені фразеологізми і їхню стилістичну характеристику: 1) *вогнём і мечём*; 2) *сісти на столі*; 3) *Божий слуга*.

- а) історичне;
- б) релігійне;
- в) книжне.

12. Знайдіть багатозначний фразеологізм:

- а) *пускати / пустити в світ*;
- б) *не жилиць на цьому світі*;

- в) *покидати / покинути білий світ;*
- г) *не бачити світу Божого.*

13. Знайдіть однозначний фразеологізм:

- а) *ні пуху ні пера;*
- б) *накивати п'ятами;*
- в) *наступати на п'яти;*
- г) *звести з розуму.*

14. Укажіть рядок, у якому фразеологізми є синонімами;

- а) *вибивати дрижаки — вибивати зубами чечітку — зуб на зуб не попадає — виливати жовч;*
- б) *рот на замок — не випустити пари з вуст — мовчати як риба — боліти душею;*
- в) *ні кола, ні двора — ні в тин ні в ворота — ні кола, ні хвоста — ні двору, ні тину;*
- г) *замилювати очі — напускати туману — збивати з пантелику — водити за ніс.*

15. Знайдіть зайвий фразеологізм у синонімічному ряді:

- а) *як корова язиком злизала;*
- б) *голий як бубон;*
- в) *голий як турецький святий;*
- г) *бідний як мак начетверо;*
- д) *бідний як церковна миша.*

16. Знайдіть фразеологізм, який є синонімом до фразеологізму *голова на плечах*:

- а) *битий у тім'я;*
- б) *не в тім'я битий;*
- в) *золота голова;*
- г) *гаряча голова.*

17. Укажіть рядок, у якому фразеологізми є антонімами:

- а) *вхопити Бога за бороду — віддати Богу душу;*
- б) *як у Бога за дверима — як у Христа за пазухою;*
- в) *ні Богу свічка, ні чортів кочерга — ні риба ні м'ясо;*
- г) *мати Бога в серці — не мати Бога в душі.*

18. Знайдіть фразеологізм, який є антонімом до фразеологізму *верствá келебердýнська*

- а) *саженного зросту*;
- б) *великого коліна*;
- в) *від горшка два вершка*;
- г) *за сім верст киселю їсти*.

19. Фразеологізми *в їжачих рукавицях і в їжакових рукавицях* — це:

- а) фразеологічні синоніми;
- б) фразеологічні омоніми;
- в) фразеологічні антоніми;
- г) фразеологічні варіанти.

20. Знайдіть фразеологізм, у якому порушено лексичний склад:

- а) *як баран на нові ворота*;
- б) *глуха тетеря*;
- в) *пливти по течії*;
- г) *не в своїй чашиці*.

21. Знайдіть фразеологізм, у якому не порушено лексичний склад:

- а) *за сім верст каші їсти*;
- б) *восьма вода на киселі*;
- в) *як з гуски вода*;
- г) *як дві краплі роси*.

22. Визначте вид мовленнєвої помилки, зумовленої порушенням фразеологічної норми: *Людьми вони були хорошими, добрими — обóе рябóе*.

- а) вживання фразеологізму у невластивому для нього значенні;
- б) порушення лексичного складу фразеологізму;
- в) контамінація (змішання) фразеологізмів;
- г) порушення граматичної усталеності фразеологізму.

23. Визначте вид мовленнєвої помилки, зумовленої порушенням фразеологічної норми: *Удачливою Галинка була з самого дитинства — народилася в щасливій сорочці*.

- а) вживання фразеологізму у невластивому для нього значенні;
- б) порушення лексичного складу фразеологізму;
- в) контамінація (змішання) фразеологізмів;

г) порушення граматичної усталеності фразеологізму.

24. Визначте автора крилатого вислову «Без надії сподіваюсь».

- а) Гіппократ;
- б) Т. Г. Шевченко;
- в) Леся Українка.

25. З'ясуйте значення фразеологізму *[не один] пуд солі з'їсти* з ким:

- а) 'в бідності (жити), бідувати';
- б) 'довго жити або спілкуватися з кимось, разом зазнати чимало випробувань';
- в) 'зовсім нічого не з'їсти';
- г) 'щиро, відкрито (ставитися до кого-небудь)'.

26. З'ясуйте значення фразеологізму *чужими руками жар загрібати*:

- а) 'затягти щось дуже складне, копітку або неприємне';
- б) 'дезорієнтувати когось';
- в) 'обманювати, обдурювати, вводити в оману когось';
- г) 'привласнювати або користуватися результатами чужої праці'.

27. Який з наведених фразеологізмів має значення 'досягти чогось особливого, незвичайного, вимріяного'?

- а) *брати на Бога*;
- б) *віддати чортів душу*;
- в) *возити пона в решеті*;
- г) *вхопити Бога за бороду*.

28. Визначте вид усталених висловів:

- 1) прислів'я; 2) приказка; 3) ідіома; 4) усталене порівняння;
- 5) термінологічна стійка сполука; 6) крилатий вислів.
- а) *як більмо на оці*;
- б) *Здоров'я мати — вік біди не знати*;
- в) *цукровий діабет*;
- г) *«Лікарю, зцілися сам!»*;
- д) *і в хвіст і в гриву*;
- е) *Моя хата скраю — нічого не знаю*.

29. Розподіліть фразеологізми відповідно до того, що вони виражають: 1) **не всі вдома (дома)**; 2) **комотопська відьма**; 3) **хоч вовком вий**; 4) **тихіший води, ніжчий трави**; 5) **як у воду опущений**; 6) **волосся на собі рвати**; 7) **з голочки**; 8) **хоч з лиця (обличчя) води напийся (воду пий)**; 9) **твердій (міцній) горішок**; 10) **без голови**; 11) **золота голова**; 12) **купаний у любістку**.

- а) внутрішні якості людини;
- б) розумові здібності людини;
- в) зовнішні характеристики людини;
- г) почуття та емоції.

30. Поєднайте фразеологізми та їхні значення: 1) **невелика птиця**; 2) **біла ворона**; 3) **синя птиця**; 4) **жовтороте пташеня**; 5) **стріляний горобець**; 6) **перша ластівка**; 7) **лебедина пісня**; 8) **птах високого польоту**.

- а) символ щастя, ідеалу;
- б) молода, недосвідчена людина;
- в) нічим на визначна особа;
- г) людина, яка різко відрізняється від інших;
- д) людина, яка займає значне становище в суспільстві;
- е) останній твір, вияв таланту, здібностей, діяльності кого-небудь;
- ж) перші ознаки появи кого-, чого-небудь;
- и) досвідчена, бувала людина.

31. Поєднайте фразеологізми і відмінкові форми, з якими вони вживаються: 1) з кого; 2) кому; 3) за ким; 4) на кого.

- а) **піти війною**;
- б) **зробити людину**;
- в) **піти на руку**;
- г) **піти слідом**.

32. Розподіліть фразеологізми, що виражають почуття та емоції, відповідно до їхнього значення: 1) сильне хвилювання, збудження, що супроводжується почервонінням; 2) дуже сильні переживання, страждання; 3) сильне збудження, гнів, обурення; 4) злість; 5) сильний страх, жах, тривога.

- а) **кров холоде у жилах**;
- б) **кров закипіла**;

- в) *кров ударила в лице;*
- г) *серце кров'ю обливається;*
- д) *налитися кров'ю*

33. Підберіть слова, що входять до складу фразеологізмів:

- 1) Пилип; 2) козак; 3) заєць; 4) горобець.
- а) *вискочити як ... з конопель;*
- б) *вискочити як ... з-під куща;*
- в) *вискочити як ... із стріхи;*
- г) *вискочити як ... з маку.*

34. Підберіть дієслова, що входять до складу фразеологізмів:

- 1) впасти; 2) нестися; 3) вішати; 4) встромити; 5) канути.
- а) *... ножа в спину;*
- б) *... в Лету;*
- в) *... з неба;*
- г) *... носа;*
- д) *високо ...*

35. Знайдіть фразеологізм біблійного походження:

- а) *скуштувати березової каші;*
- б) *заварити кашу;*
- в) *манна небесна;*
- г) *мало каші з'їв.*

36. Розподіліть фразеологізми за їхнім походженням: 1) *на живу нитку;* 2) *хід конем;* 3) *піднімати на щит;* 4) *питома вага;* 5) *бальзам на рану;* 6) *грати першу скрипку;* 7) *Не святі горшки ліплять;* 8) *і карти в руки.*

- а) з мови лікарів;
- б) з мови військових;
- в) з мови музикантів;
- г) з мови гончарів;
- д) з мови шахістів;
- е) з мови фізиків;
- ж) з мови кравців;
- и) з мови картярів.

37. Поєднайте початок і кінець прислів'їв: 1) *Добрі зуби;*
2) *Без здоров'я;* 3) *Бережи одержу знову;* 4) *Що одному ліком стає;*
5) *Здоровий;* 6) *Горе стихає, а здоров'я зникає — ;* 7) *Все можна купити;* 8) *З лікарем дружи.*

- а) *а здоров'я змолоду;*
- б) *хворого не розуміє;*
- в) *і радість минає;*
- г) *і камінь перегризуть;*
- д) *але не май в ньому потреби;*
- е) *тільки здоров'я — ні;*
- ж) *то другому може стати гробом;*
- и) *нема щастя.*

38. Який з наведених фразеологізмів пов'язаний із давнім народним звичаєм?

- а) *і в рот не брати;*
- б) *як без рук;*
- в) *повернутися з рушниками;*
- г) *ловити рибу в каламутній воді.*

КЛЮЧІ ДО ПІДСУМКОВОГО ТЕСТУ

ВАРІАНТ 1

1) г;	19) г;	32) 1 — в;
2) в;	20) г;	2 — г;
3) в;	21) б;	3 — б;
4) б;	22) а;	4 — д;
5) б;	23) в;	5 — а;
6) в;	24) а;	33) 1 — в;
7) а;	25) б;	2 — а;
8) в;	26) а;	3 — б;
9) 1 — б;	27) в;	4 — г;
2 — г;	28) 1 — е;	34) 1 — г;
3 — ж;	2 — д;	2 — д;
4 — д;	3 — а;	3 — а;
5 — в;	4 — в;	4 — б;
6 — а;	5 — б;	5 — в;
7 — е;	6 — г;	35) в;
10) 1 — а;	29) 1, 3, 6 — г;	36) 1 — и;
2 — в;	2, 8, 10 — в;	2 — ж;
3 — б;	5, 11, 12 — б;	3 — г;
4 — г;	4, 7, 9 — а;	4 — в;
11) 1 — б;	30) 1 — в;	5 — д;
2 — в;	2 — и;	6 — е;
3 — а;	3 — г;	7 — б;
12) г;	4 — ж;	8 — а;
13) б;	5 — д;	37) 1 — ж;
14) б;	6 — е;	2 — г;
15) д;	7 — б;	3 — а;
16) в;	8 — а;	4 — и;
17) б;	31) 1 — б;	5 — б;
18) г;	2 — в;	6 — в;
	3 — г;	7 — д;
	4 — а;	8 — е;
		38) г.

ВАРИАНТ 2

1) в;	19) г;	32) 1 — в;
2) в;	20) б;	2 — г;
3) б;	21) в;	3 — б;
4) в;	22) в;	4 — д;
5) г;	23) а;	5 — а;
6) б;	24) а;	33) 1 — в;
7) в;	25) г;	2 — г;
8) г;	26) в;	3 — а;
9) 1 — в;	27) б;	4 — б;
2 — б;	28) 1 — в;	34) 1 — д;
3 — е;	2 — е;	2 — в;
4 — д;	3 — а;	3 — г;
5 — г;	4 — б;	4 — а;
6 — ж;	5 — г;	5 — б;
7 — а;	6 — д;	35) а;
10) 1 — а;	29) 1, 5, 9 — г;	36) 1 — в;
2 — в;	2, 4, 11 — а;	2 — ж;
3 — б;	3, 6, 10 — б;	3 — д;
4 — г;	7, 8, 12 — в;	4 — б;
11) 1 — б;	30) 1 — ж;	5 — е;
2 — а;	2 — а;	6 — г;
3 — в;	3 — и;	7 — и;
12) г;	4 — в;	8 — а;
13) г;	5 — е;	37) 1 — ж;
14) в;	6 — д;	2 — и;
15) г;	7 — г;	3 — в;
16) б;	8 — б;	4 — е;
17) г;	31) 1 — б;	5 — г;
18) в;	2 — в;	6 — а;
	3 — г;	7 — д;
	4 — а;	8 — б;
		38) г.

ВАРИАНТ 3

1) б;	19) г;	32) 1 — в;
2) а;	20) г;	2 — г;
3) г;	21) в;	3 — б;
4) б;	22) а;	4 — д;
5) а;	23) в;	5 — а;
6) г;	24) в;	33) 1 — а;
7) в;	25) б;	2 — г;
8) в;	26) г;	3 — б;
9) 1 — г;	27) г;	4 — в;
2 — б;	28) 1 — б;	34) 1 — в;
3 — а;	2 — е;	2 — д;
4 — ж;	3 — д;	3 — г;
5 — в;	4 — а;	4 — а;
6 — е;	5 — в;	5 — б;
7 — д;	6 — г;	35) в;
10) 1 — г;	29) 1, 10, 11 — б;	36) 1 — ж;
2 — в;	2, 4, 9 — а;	2 — д;
3 — а;	7, 8, 12 — в;	3 — б;
4 — б;	3, 5, 6 — г;	4 — е;
11) 1 — в;	30) 1 — в;	5 — а;
2 — а;	2 — г;	6 — в;
3 — б;	3 — а;	7 — г;
12) а;	4 — б;	8 — и;
13) а;	5 — и;	37) 1 — г;
14) г;	6 — ж;	2 — и;
15) а;	7 — е;	3 — а;
16) б;	8 — д;	4 — ж;
17) г;	31) 1 — а;	5 — б;
18) в;	2 — в;	6 — в;
	3 — г;	7 — е;
	4 — а;	8 — д;
		38) в.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Виконання Підсумкового тесту (загалом **100** відповідей) здійснюється відповідно до чотирибальної системи оцінювання, встановленої в Одеському національному медичному університеті, за такими критеріями: **1** правильна відповідь оцінюється в **2** бали.

Співвідношення суми балів за виконання Підсумкового тесту і оцінки наведено в таблиці:

Сума балів за виконання Підсумкового тесту	Оцінка за виконання Підсумкового тесту
196–200	Відмінно («5»)
184–194	Добре («4»)
120–182	Задовільно («3»)
Нижче 120	Незадовільно («2»)

СЛОВНИК-ДОВІДНИК

А

аж за боки́ (за живі́т) хапа́тися (бра́тися) — 1) дуже сильно сміятися; 2) дуже, у великій мірі (сміятися, реготати і т. ін.)

аж (що й, тільки і т. ін.) пі́р'я леті́ть (розліта́ється, сі́плеться і т. ін.) / полеті́ть (розсі́плеться, посі́плеться і т. ін.) — дуже сильно

[аж] се́рце (душа) [так і] тремті́ть (трепе́че, трепе́чється) чиє (чия), у кого і без додатка — хто-небудь дуже хвилюється з приводу чого-небудь

[аж] се́рце (в се́рці) холо́не / захо́лоло (захо́лонуло, похоло́нуло) — 1) хто-небудь дуже непокоїться, переживає; 2) кого-небудь охопило почуття страху, комусь дуже страшно, боязно

а́льма ма́тер — *книжн.* шаноблива назва навчального закладу (переважно університету) серед випускників або тих, хто в ньому навчається

а́льфа і оме́га — *книжн.* 1) початок і кінець чогось; 2) чого. Головне в чомусь, основа, зміст, сутність чого-небудь

аріа́днина ні́тка — дороговказ

ахі́ллєсова п'я́ті кого, чого, чия і без додатка — вразливе, слабе місце'. Синонім: *болю́че місце*.

Б

ба́йдики (байди) бі́ти — ледарювати. Синоніми: *бо́мки бити; ду́рня валя́ти; показува́ти горобця́м ду́лі*

бала́чки розво́дити — вести пусті розмови, марнуючи час. Синонім: *ляси (бала́си) то́чити*

бальза́м на ду́шу (на ра́ну) кому, чию — слова підтримки або радісна звістка

без голови́ — нерозумний, некмітливий. Антонім: *з голово́ю*

без се́рця — 1) жорстокий, безжалісний; 2) безжалісно, не шкодуючи нікого, нічого; 3) не гніваючись або без злості

бі́тий у ті́м'я — 1) досвідчений, практичний, бувалий і т. ін.; 2) розумово обмежений, нетямущий. Антонім: *не в ті́м'я бі́тий*

б'ітис'я як р'іба об лід — 1) переборювати нестатки, злидні і т. ін.; 2) робити що-небудь складне, непосильне, тяжке

б'ідний як мак нач'єтверо — дуже, надзвичайно бідний. Синонім: **б'ідний як церк'івна м'іша**

б'ідний як церк'івна м'іша — дуже, надзвичайно бідний. Синонім: **б'ідний як мак нач'єтверо**

б'іла вор'она — людина, яка різко відрізняється від інших

б'ілий як ст'іна — дуже блідий

б'ілими н'ітками ш'итий — невміло, погано замаскований, виконаний

б'ісики (г'єдзики) пуск'ати / пуск'іти кому, на кого — кокетуючи, поглядати на когось; загравати з кимось. Синоніми: **стр'іляти оч'іма; к'ідати г'єдза**.

бл'удний син — той, хто повертається з каяттям після довгих років відсутності. З євангельської притчі.

Б'ожий (Госп'одній, Христ'овий) слуг'а — рел. представник духовенства

бол'іти душ'єю за кого, за що — дуже переживати, уболівати, тривожитися за кого-небудь, що-небудь

бол'юче м'ісце чие, кого і без додатка — те, що найбільше турбує, є причиною переживань. Синонім: **ахілл'єсова п'ят'а**

бр'ати / в'яз'ати бик'а (вол'а) за р'ог'и — діяти рішуче, починаючи з головного

бр'ати / в'яз'ати за жив'є кого і без додатка — 1) дуже хвилювати, бентежити кого-небудь. Синонім: **зач'іп'ати за жив'є**; 2) дуже дошкул'яти кому, вражати кого-небудь, торкаючись найбол'ючішого. Синонім: **бр'ати за печ'інки, доп'ік'ати до жив'іх печ'інок**

бр'ати / в'яз'ати за печ'інки кого — дуже дошкул'яти комусь, торкаючись найбол'ючішого. Синонім: **доп'ік'ати до жив'іх печ'інок**

бр'ати / в'яз'ати на Б'ога кого і без додатка — 1) кепкувати, глузувати, насміхатися з кого-небудь; 2) домагатися чого-небудь, обманюючи, хитруючи; 3) залякувати когось, загрожувати кому-небудь

бу'ти на кон'і [бути] і під кон'єм — мати великий життєвий досвід. Синоніми: **бу'ти в був'альц'ях, перех'одити крізь с'іто й реш'ет'о**

В

вавил'онське стовп'отвор'іння — повне безладдя, гармидер, нестримний галас, метушня. Із біблійного міфу

валіти з хворої голови́ на здоро́ву — перекладати вину з винного на невинного; звинувачувати невинного

валітися від ві́тру — бути знесиленим, слабим. Синоніми: **як з хрестá знятий; тільки тінь зоста́лася**. Антонім: **кров з молоко́м**

валітися (па́дати) / звалітися з ніг — втрачати здатність триматися на ногах через хворобу, втому, сміх і т. ін.

валіти (клéйти, стрóйти) ду́рня — робити дурниці, поводитися не так, як слід

вганя́ти в піт (в мі́ло) кого — примушувати кого-небудь багато і напружено працювати

ведмі́дь (віл і т. ін.) на ву́хо (на ву́ха) наступі́в кому — хто-небудь зовсім немає музичного слуху

вели́ке серце у кого — хто-небудь дуже добрий, чуйний, здатний перейматися чиймись переживаннями, горем

вели́кого (висо́кого) колі́на — знатного роду

верства́ келебердя́нська (пиря́тинська, чугу́ївська) — *жартівл., зневажл.* дуже висока людина. Синоніми: **вели́кий до не́ба; саже́нного зрóсту**. Антонім: **від горшкá два (три) вершкá**

верта́тися (поверта́тися) / верну́тися (поверну́тися) з руши́нками — *заст.* засватати дівчину

вибива́ти дрижаки́ (дрі́б) — дуже тремтіти від холоду, нервового напруження і т. ін.

вибива́ти зубáми чечі́тку (тре́тяка) — дрижати, клацаючи зубами (переважно від холоду або переляку)

виво́зити / ви́везти язико́м як (мов, ніби) на лопáті — 1) сказати що-небудь недоречно, недоладно; 2) що-небудь зовсім недоречно, недоладне (зі словами *сказати, говорити, ліпнути*). Синонім: **ні в тин, ні в ворóта**

видава́ти бі́ле за чо́рне — виставляти що-небудь іншим, зовсім протилежним

викида́ти / ви́кинути з голови́ кого, що — переставати думати про кого-небудь, що-небудь; відмовитися, забути

ві́лами по воді́ пи́сано — невідомо, як буде. Синоніми: **ба́ба на́дво́є ворожі́ла; як сказа́ти**.

вилива́ти жовч — виявляти недоброзичливість, неприязнь, злобу (переважно в розмові)

винóсити / ві́нести смі́ття з хáти — розголошувати таємницю або розповідати про те, що стосується лише вузького кола людей чи сім'ї

висі́ти (повисáти) / пові́снути) на волосі́нці (на волоску́, на волосі́ні) — перебувати в критичному становищі. Синоніми: **висі́ти в пові́трі; зависáти на середі́ні**

виска́кувати / ві́скочити як горобі́ць із стрі́хи — *зневажл.* недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати що-небудь або виступити з чимось. Синоніми: **виска́кувати як за́єць з-під ку́ща, виска́кувати як коза́к з ма́ку, виска́кувати як Пили́п з конопéль**

виска́кувати / ві́скочити як за́єць з-під ку́ща — *зневажл.* недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати що-небудь або виступити з чимось. Синоніми: **виска́кувати як горобі́ць із стрі́хи, виска́кувати як коза́к з ма́ку, виска́кувати як Пили́п з конопéль**

виска́кувати / ві́скочити (ві́снутися) як коза́к (го́лий) з ма́ку — *зневажл.* недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати що-небудь або виступити з чимось. Синоніми: **виска́кувати як горобі́ць із стрі́хи, виска́кувати як за́єць з-під ку́ща, виска́кувати як Пили́п з конопéль**

виска́кувати / ві́скочити як (мов, ніби) Пили́п з конопéль — *зневажл.* недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати що-небудь або виступити з чимось. Синоніми: **виска́кувати як горобі́ць із стрі́хи, виска́кувати як за́єць з-під ку́ща, виска́кувати як коза́к з ма́ку**

ві́соко нести́ся — поводитися зарозуміло, зверхньо

ві́шпнтатися як рак у то́рбі — віджити свій вік, почати помирати

від а до я від початку до кінця

від áза до ї́жиці від початку до кінця. Синоніми: **від а до я; від а́льфи до оме́ги**

від а́льфи до оме́ги — від початку до кінця. Синоніми: **від áза до ї́жиці; від а до я**

від горшкá два вершкá — невеликий, низький на зріст. Антоніми: **вели́кий до не́ба, верстvá келебердя́нська, саже́нного зрóсту**

відда́вати / відда́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу — померти. Синоніми: **піти́ в зéмлю; відкі́нути но́ги**

відда́ти чо́ртові (ді́дькові) ду́шу — *зневажл.* 1) померти; 2) за що і без додатка продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм

відкривати / відкрити Аме́рику — ірон. оголошувати про те, що всім давно відоме. Син. : **знаходити сокіру під ла́вою**

відрі́зана скі́ба (скибка) [від хлі́ба] — 1) людина, яка відділилася від родини (часто про дочку, яка вийшла заміж, або про сина, який одружився); 2) людина, яка втратила зв'язок зі своїм середовищем

відрі́зняти / відрі́знити Бо́жий дар від я́єчні — зневажл. розбиратися в чому-небудь

від (з) [у́сього] се́рця — 1) щиро; 2) нестримно; 3) дуже сумлінно, з надзвичайною старанністю

відхре́щуватися / відхресті́тися рука́ми й нога́ми від кого, чого — рішуче не визнавати когось, чогось

від щі́рого се́рця — 1) палко, гаряче (цілувати, вітати і т. ін.); 2) відверто, чистосердечно, чесно, не приховуючи нічого; 3) нестримно (плакати, ридати і подібне)

ві́льний коза́к — 1) парубок, неодружений чоловік (холостяк); 2) ні від кого не залежний

в іжа́чих (іжако́вих) рукави́цях — у великій суворості (держати, тримати і т. ін.)

ві́тер у голові́ [грає, свище] у кого, чий — хто-небудь легковажний, несерйозний. Синонім: **горобці́ цвірі́нкають у голові́**

ві́шати / пові́сити всіх соба́к на кого — звалювати вину на когось, безпідставно звинувачуючи когось у чому-небудь

ві́шати / пові́сити го́лову — журитися, засмучуватися, втрачати надію на щось. Синоніми: **хили́ти го́лову, ві́шати но́са**

ві́шати / пові́сити но́са — журитися, засмучуватися, втрачати надію на щось. Синоніми: **хили́ти го́лову, ві́шати го́лову**

вкла́дати / вкла́сти [всю] ду́шу в що, в кого — виконувати щось із великою любов'ю, натхненням; піклуватися про когось

вогне́м (по́лум'ям) ди́хати на кого і без додатка — мати злість на кого-небудь, виявляти вороже ставлення до когось. Синоніми: **ди́витися чо́ртом; ди́витися во́вком**

вогне́м (огне́м) і мече́м — книжн. нещадно, з жорстокістю

води́ в рот набра́ти — уперто мовчати; нічого не говорити

води́ти за ніс (за но́са) кого — несхв. обдурювати кого-небудь протягом певного часу

води́ти хлі́б-сі́ль із ким і без додатка — бути з ким-небудь у дружніх стосунках; товаришувати

вожжїна під хвіст попала (потрапила) кому — хто-небудь бурхливо виявляє ознаки неврівноваженого стану. Синоніми: **як на пеньок з'їхав, шлея під хвіст попала**

возити / поводити пона́ в решеті́ — *заст.* говорити неправду, брехати

волосся на собі рвати́ — впадати у великий відчай, дуже переживати

[як, мов, немов] з не́ба впа́сти (звалі́тися) — 1) несподівано, зненацька з'явитися; 2) не усвідомлювати того, що зрозуміло для всіх; 3) дістатися кому-небудь легко, без особливих зусиль

в пух і прах, зі словами **розбивати, розбити** і т. ін. — вщент, остаточно

вра́жати / вра́зити [у (в) са́ме] се́рце кого — завдавати кому-небудь великих страждань, душевного болю

все обрива́ється (обі́рвалося) всере́дині у кого, рідше кому — хто-небудь надзвичайно вражений, переляканий чи приголомшений чимось

[всі́х] під одну́ гребі́нку (під один гребі́нець), зі словом **стригти** — однаково оцінювати всіх або багатьох

всі́пати на галушкі́ кому — дуже виляти, суворо покритикувати

вско́чити в хале́пу — потрапити в неприємну ситуацію, завдати собі клопоту

вста́ти з ліво́ї но́гі — бути роздратованим, у поганому настрої

встро́мити (всади́ти) ні́ж (но́ж) в спі́ну кому — *несхв.* вчинити, зробити щось підступне щодо кого-небудь

вхо́пити (впі́мати, взяти і т. ін.) Бо́га за бо́роду — досягти чогось незвичайного, вимріяного

Г

га́рна як черво́на ка́ліна — дуже гарна, вродлива (про дівчину, жінку)

га́р'яча голо́ва — запальна людина. Синоніми: **га́р'ячий на ру́ку; ску́паний у га́р'ячій воді́**

глу́ха тете́ря — *лайл.* той, що погано чує

гну́ти горба́ (горб) — дуже багато, важко працювати

гнути банди́гу — *рідко* базікати; говорити про все, що думається

го́лий як бубон — дуже бідний. Синонім: **го́лий як туре́цький свя-
тій**

го́лий як туре́цький святі́й — дуже бідний. Синонім: **го́лий як
бубон**

го́лими рука́ми не ві́зьмеш кого — 1) хто-небудь надзвичайно
спритний, хитрий, досвідчений; 2) когось важко побороти, перемогти,
подолати

голо́ва на плеча́х (на в'я́зах) у кого — 1) хто-небудь розумний,
тямущий, кмітливий. Синонім: **ма́ти ро́зум у голо́ві; не в ті́м'я
бі́тий**; 2) *заст.* хто-небудь ще живий, не вмер

го́лос (глас) вола́ючого (вопію́щого) в пу́стїні (в пу́стелі) — *кни-
жн.* даремні думки, поклики, що залишаються без відповіді, без уваги

грати першу скри́нку — бути головним у якійсь справі

грі́ш (копійка) ціна́ в база́рний де́нь кому, чому — нічого не вар-
тий. Синоніми: **не ва́ртий гро́ша, ну́ль без па́лички**. Антонім: **Ціні́
нема́**

Д

дава́ти во́лю нога́м — 1) тікати, швидко бігти, уникаючи якоїсь
небезпеки; 2) завзято, запально танцювати

дава́ти зеле́ну ву́лицю кому, чому — 1) безперешкодно пропус-
кати що-небудь (переважно про залізничний транспорт); 2) створюва-
ти умови для швидкого просування кого-небудь по роботі, службі;
сприяти кому-небудь у чому; 3) створювати умови для безперешкод-
ного розвитку, використання, впровадження і т. ін. чого-небудь

дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднесі́ти) пече́ного гарбуза́ —
жарт. відмовляти тому, хто сватається. Синоніми: **дати відкоша́,
підно́сити пече́ного рака́**

дава́ти / да́ти про́чуха́нки кому і без додатка — 1) дуже ляяти
кого-небудь; 2) бити, суворо карати кого-небудь; 3) гостро критику-
вати, сварити кого-небудь, виявляючи надмірну вимогливість

дава́ти / да́ти се́рцю во́лю — 1) дозволяти собі розчулюватися,
віддаватися своїм почуттям; 2) не стримувати свого гніву; обурюва-
тися

дале́кий як зі́рка — про кого-небудь або що-небудь недосяжне

дамо́клів меч (рі́дше *меч Дамо́кла*) — *книжн.* небезпека або не-
приємність, що постійно загрожує комусь

де Мака́р теля́т не пас — ірон. дуже далеко; там, де важкі умови, де перебувають не з власного бажання. Синоніми: **куді́ і во́рон кісто́к не занóсить, де ко́зам ро́ги пра́влять**

день і ніч (дні і но́чі) — цілодобово, весь час

диві́тися в зу́би кому — фам. виявляти зайву поблажливість, церемонність, запобігливість у поводженні з ким-небудь

ді́вна (нечу́вана) рі́ч! — уживається для вираження здивування, захоплення, обурення і т. ін.

до́бля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усмі́нулася (посмі́нулася) кому — кому-небудь таланить, щастить у житті

допі́кати (дошкóляти і т. ін.) / допекти́ (дошкóлити і т. ін.) до живі́х печі́нок (до живо́го) — дуже зачіпати, боляче вражати когось. Синоніми: **бра́ти за печі́нки, дохо́дити до живо́го, сиді́ти в печі́нках**

до са́мого се́рця — дуже сильно, надзвичайно глибоко (вражати, хвилювати і т. ін.)

дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [самі́х (живі́х)] печі́нок) кому і без додатка — дуже діймати кого-небудь чимось; дошкóляти комусь

дру́ге ди́хання — новий приплив сил, поява нових можливостей

дурна́ голова́ — лайл. нерозумна, нетямуща людина

дурне́ са́ло без хлі́ба — лайл. нерозумна, обмежена, ні до чого не здатна людина

душа́ в ду́шу — 1) зі словами *жи́ти, зажи́ти* і т. ін. Дружно, у злагоді; 2) зі словами *говорі́ти, розмовля́ти* і под. Щиро, відверто

душа́ в п'я́ти (п'ятки) тіка́є (ховáється і т. ін.) / втекла́ (схова́лася і т. ін.) чия, у кого, кому — хто-небудь раптово відчуває сильний переляк; дуже страшно комусь

душа́ не на місці́ чия, у кого, кому, за кого і без додатка — хтось хвилюється, тривожиться

[аж] душа́ (се́рце) раді́є (ра́дується) у кого і без додатка — хто-небудь дуже задоволений чимось, відчуває радість, насолоду, втіху від чогось

душа́ (се́рце) співа́є чия (чиє) у кого і без додатка — хто-небудь перебуває в доброму, піднесеному настрої; радіє

Е

езо́півська (езо́пова) мо́ва — книжн. замаскований спосіб висловлення думок із натяками і недомовками

Є

є ще пірох у порохівніцях (у порохівніці) — ще не витрачені енергія, сила можливості

Ж

жїти не хлібом єдиним (однім) — книжн. крім матеріальних інтересів, мати і духовні. Антонім: *жїти єдиним хлібом*

жовтороте пташеня — молода, недосвідчена людина

журавель у небі — ірон. щось цінне, значне; мрія, яка не може здійснитися

З

заварїти кїшу — затїяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками

завїти вóвком — впасти у відчай

завмирати / завмерти серцем (душєю) — дуже хвилюватися, переживати (з переляку, від захоплення, тривоги і т. ін.)

збирати вершкї [на молоці] з чого і без додатка — брати собі все найкраще, першим користуватися чиймись здобутками

за і проти — мотиви, що підтверджують, обґрунтовують певне рішення у зіставленні з тими, що заперечують його

закладати / закласти фундамент (основ, підвалини) чого — давати початок чому-небудь

заключний (завершальний, сильний і т. ін.) акорд чого і без додатка — дія, явище, подія і т. ін., якими успішно закінчується що-небудь

залїти (залїяти, налїти) сála за (поза) шкуру кому і без додатка — завдати кому-небудь великого горя, страждань, дуже дошкулити комусь

замілювати (мілити) / замілити очі кому — обдурювати кого-небудь, хитрувати; приховувати недоліки

за сім верст киселю їсти — витрачати багато зусиль на справу, яка не має суттєвого значення

за спиною у кого, чиею, кого і без додатка — 1) таємно; 2) позаду кого-, чого-небудь

зачаро́ване ко́ло — скрутне, безвихідне становище

зачіпа́ти / заче́пнути за живе́ кого — 1) дошкульно ображати. Синонім: **допіка́ти до живі́х печі́нок**; 2) дуже хвилювати, тривожити. Синонім: **бра́ти за живе́**

збива́ти / збі́ти з пантели́ку кого — 1) дезорієнтувати, заплутати кого-небудь; 2) викликати розгубленість, збентеження, подив у когось, спонукаючи до зміни поведінки; 3) морально псувати, підбурювати на негідні вчинки

з вели́кого ро́зumu — ірон. необдумано, легковажно

з відкритим (з розкритим) се́рцем — 1) щиро, радісно; 2) щиро, відверто, без будь-яких упереджень, хитрощів

зводи́ти / звести́ з ро́зumu (з ума́) кого — 1) викликати почуття роздратування, гніву, змушувати вдатися до нерозумних дій; 2) захоплювати, полонити; викликати почуття кохання; спокушати

зворо́тний (і́нший, дру́гий) бі́к меда́лі — протилежне чому-небудь (переважно негативне)

згу́щувати (згу́щати) / згусти́ти фа́рби — надмірно перебільшувати що-небудь. Синонім: **робі́ти з му́хи сло́на**.

з да́вніх-даве́н — здавна, споконвіку

зе́мля горі́ть під нога́ми чиїми, у кого — становище стає безвихідним

зе́мля оби́тована́ — 1) благодатний край, де панує повний достаток; 2) місце заповітної мрії, пристанище; сподівана мета. Із Біблії

зіро́к (зо́рі) з не́ба не хапа́ти (не зніма́ти і т. ін.) — хто-небудь не відзначається неабиякими здібностями, розумом. Синонім: **по́роху не ви́гадає**

з му́ру по ні́тці — потроху, помалу

знай на́ших! — уживається для вираження почуття вдовolenня, гордості за себе і своїх прибічників

зніма́ти / зня́ти стру́нку з кого — докоряти кому-небудь; вчитувати когось

зніма́ти / зня́ти го́лову кому — суворо карати кого-небудь

зото́та го́лова́ — обдарована, здібна людина

зото́тий фо́нд чого — що-небудь найцінніше, найкраще. Синонім: **зото́тий запі́с**

зото́тити / позото́тити пігу́лку (пілю́лю) — зм'якшувати заподіану прикрість, образу

зото́ті ру́ки у кого і без додатка — майстер своєї справи, здібна людина; уміє все зробити

зрівняти з землею що — повністю зруйнувати, знищити вщент
зривати / зірвати злість (зло, серце) на кому — спрямовувати
на кого-небудь свій гнів, роздратування, невдоволення і т. ін.

зробити вишкварки з кого — суворо покарати кого-небудь

зробити людину з кого — допомогти кому-небудь зайняти певне
становище в суспільстві, навчити чомусь, виховати когось

зсадити з хмар на землю кого — повернути до дійсності, реаль-
ності; отверезити кого-небудь

з (від) самого малку (малечку) — з раннього віку, з дитинства;
змалку, завжди

зуб на зуб не попадає — хто-небудь дуже тремтить від великого
холоду або переляку

зшити вустá — зятю мовчати, не бажати говорити

з щирим серцем — з довірою

з'явитися на горизонті — стати відомим, помітним де-небудь.
Антонім: **зникнути з горизонту**

I

і волосіна (во́лос) не впаде (не спаде) з голови чиєї, у кого і без
дodatка — з ким-небудь нічого не трапиться

[і] в рот не брати / не взяти чого — чогось не їсти або не пити

і в хвіст і в гріву — дуже сильно

[і] душею і серцем — самовіддано, щиро

[і] карти в руки кому — у кого-небудь є можливість показати
свої знання, своє уміння і т. ін. Синонім: **і ко́зир у руки**

і риби наловити і ніг не змочити — будучи винним, уміло уни-
кнути покарання

[і] кома́р но́са не підто́чить — дуже якісно; не буде, до чого
причепитися, прискіпатися

іти́ бо́єм проти кого — рішуче виступати проти кого-небудь, від-
стоювати певну думку

іти / піти ва-ба́нк — діяти, ризикуючи усім

іти́ / піти́ війно́ю на кого — агресивно нападати, сперечатися з
ким-небудь

іти́ / піти́ на руку кому — бути корисним, вигідним, сприяти
кому-небудь в чомусь

іті / ніті слідом за ким (*по слідах* чиїм) — діяти, робити щонебудь так, як хтось, наслідувати кого-небудь. Синонім: *іті втоврваними стежками*. Антонім: *іті своєю дорогою*

К

казанська сирота — *зневажл.* той, хто вдає з себе нещасного з метою викликати співчуття

кάνути в Лету — зникнути безслідно

ка́рта (ста́вка) бі́та / побі́та чия — хтось зазнав поразки

кида́ти / кінути які́р — 1) знаходити собі постійне пристановище. Синонім: *ставати на якір*; 2) зупинятися, розташовуватися де-небудь. Синонім: *ставати на якір*

кита́йська гра́мота — щонебудь недоступне для розуміння, таке, в якому складно розібратися. Синоніми: *те́мний ліс, темна́ вода́ в облаце́х*

кишка́ тонка́ (слабка́) у кого і без додатка — хто-небудь легкодухий, нестійкий, нерішучий

клепа́ти языко́м — базікати; говорити про все, що думається. Синоніми: *гну́ти банди́гу, ля́пати языко́м, моло́ти языко́м*

клюва́ти но́сом — дрімати, засинати сидючи, час від часу опускаючи голову. Синонім: *лові́ти но́сом оку́нів*

ко́ваний (підко́ваний) на всі чоти́ри ноги́ (копи́та) — дуже досвідчений, бувалий

ковта́ти / проковтну́ти пілю́лі (пілю́лю) — мовчки терпіти образ, вислуховуючи щось неприємне

ко́зир (усі́ ко́зири) у ру́ки (у рука́х, до рук) кому, у кого і без додатка — у кого-небудь є можливість показати свої знання, своє уміння і т. ін. Синонім: *[і] ка́рти в ру́ки*

коли́ (як, до́ки, по́ки) рак сві́сне / засві́ще — *ірон.* 1) уживається для вираження повного заперечення змісту речення. Синоніми: *як на долоні волос́сь ві́росте, як баба́к сві́сне*; 2) ніколи. Синонім: *на маленького Ю́рія*

коното́пська ві́дьма — зла, підступна жінка

крі́зь зу́би — неохоче, невиразно, із незадоволенням

кров з молоко́м — здоровий, рум'яний (про людину та її обличчя)

кров кипіть (*закипає, виріє* і т. ін.) / **закипіла** (*завирувала* і т. ін.) [*у жілах*] чия, у кого — хто-небудь перебуває в стані сильного збудження, гніву, обурення і т. ін.

кров ударила в лице (*до лица, в голову*) кому і без додатка — хто-небудь перебуває в стані сильного збудження, гніву, обурення і т. ін.

кров холоне (*крижаніє, застигає* і т. ін.) / **захоліла** (*застігла* і т. ін.) *у жілах* — кому-небудь дуже страшно, моторошно, тривожно і т. ін.

кру́глий як галу́шка — *львів.* про невеличкого на зріст товстуна
ку́паний (ві́купаний) у любі́стку (любі́сточку, м'я́ті і т. ін.)
хто, що — дуже вродливий, щасливий

кусáти губи — виявляти почуття досади, образи, заздрощів і т. ін.

Л

ла́ври Геростра́та (*геростра́тові ла́ври*) — ганебна, сумна слава

ламáти [собі́] го́лову над чим — напружено думати, працювати над чимось; турбуватися. Синонім: **суши́ти го́лову, поверта́ти мо́зком**

лебе́діна пі́сня — останній твір, вияв таланту, здібностей, діяльності кого-небудь

ле́две (ле́дь, тільки) живи́й та те́плий — у важкому фізичному стані

ле́жнем (лі́зма, ле́жма) лежа́ти — нічого не робити; ледарювати, байдикувати

легкі́й хлі́б (рідко *легкі́ хліба́*) — 1) засоби для існування, здобуті без важкої праці, без великих, особливих зусиль. Синонім: **ле́жаний хлі́б**; 2) робота, що здійснюється без труднощів, без великих зусиль, або заробіток без важкої праці, без докладання великих зусиль

лиши́лося недо́вго топта́ти ряст кому — хтось скоро помре, загине

лі́зти / полі́зти в го́лову кому і без додатка — настирливо з'являтися у свідомості; ставати предметом думки

лі́зти поперед́ ба́тька в пе́кло — *жарт.* випереджати інших у чому-небудь; забігати наперед

лікарська таємниця — конфіденційна інформація про стан здоров'я пацієнта, діагноз та особисте життя, яка стала відома медичним працівникам у процесі виконання професійних обов'язків

ловіти [носом] окуні́в (окуні́) — *жарт.* дрімати, куняти, схиливши голову вниз. Синоніми: **носом ри́бу вудити, клюва́ти носом**

ловіти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній воді́ — *ірон.* використовувати будь-які обставини, всіляко хитрувати для власної вигоди

ля́пати языко́м — базікати; говорити про все, що думається. Синоніми: **гну́ти банди́гу, клепа́ти языком, молоти́ языко́м**

ля́си (баля́си) то́чити — вести пусті розмови, марнуючи час. Синонім: **бала́чки розво́дити**

М

ма́ло ка́ші їв (з'їв) — дуже молодий, недосвідчений. Синоніми: **ма́ло квáсу ви́пив, молоко́ на губа́х ви́три, молоко́ на губа́х не обсо́хло**

ма́йстер на всі ру́ки — уміла, здібна до всього людина. Синонім: **і швець, і жнець, і на дуду́ грець**

ма́мин сино́к — розпечений, виніжений хлопчик або юнак

ма́нна небéсна — щось неймовірне, приємне, легкодоступне

ма́ти Бо́га в се́рці (в живо́ті) — *заст.* бути милосердним, добрим, справедливим. Синоніми: **ма́ти се́рце; ма́ти м'яке́ се́рце**. Антоніми: **не ма́ти Бо́га в душі́; ма́ти кам'яне́ се́рце**

ме́ртві ду́ші — уживається на означення людей, які не мають високих життєвих ідеалів і не приносять суспільству ніякої користі

мі́ж (но́між) Сці́ллою та (і) Ха́рібдою — *книжн.* під обопільною нищівною загрозою

мі́сце під со́нцем — певне становище в житті, в суспільстві і т. ін.

мовча́ти як ри́ба — затято мовчати, не говорити нічого

молоко́ на губа́х не обсо́хло у кого — *зневажл.* хто-небудь дуже молодий, недосвідчений. Синоніми: **ма́ло ка́ші їв, ма́ло квáсу ви́пив, молоко́ на губа́х ви́три**

молоти́ языко́м — базікати; говорити про все, що думається. Синоніми: **гну́ти банди́гу, клепа́ти языко́м, ля́пати языко́м**

мо́ре по ко́ліно (по ко́ліна) кому — 1) нічого не страшно комусь, ніщо не лякає кого-небудь; 2) усе байдуже кому-небудь, ніщо не бен-тежить, не турбує когось. Синонім: **як з гу́ски вода́**

морський вовк — досвідчений моряк

Н

на Божій (останній) дорозі — заст. у передсмертному стані

на живу нитку нашвидкоруч, як-небудь

накивати п'ятами — 1) утікати, відправитися куди-небудь, залишивши своє місце проживання. Синонім: **вінести ноги**; 2) швидко кинути навіти

на ладан дихати — 1) бути безнадійно хворим, близьким до смерті. Синоніми: **ледве дихати, прясти на тонку**; 2) бути на межі зникнення, розвалюватися, розпадатися

наливатися / налітися кров'ю — червоніти від злості, напруження і т. ін.

направо й наліво — усім підряд, без розбору; на всі боки

на пташійних правах, зі словами *бути, жити* і т. ін. — не маючи надійного становища, прав

напускати (пускати) / напустити (пустити) туману (туман) — навмисно робити що-небудь незрозумілим, заплутаним; обдурювати. Синоніми: **наводити полуду на очі, дим пускати в очі**

наріжний камінь чого — основа чого-небудь. Вислів із Біблії

народитися (вродитися) в сорочці — бути везучим, удачливим, щасливим

народитися під щасливою зіркою — бути везучим, щасливим

наступати на п'яти кому і без додатка — 1) рухатись у безпосередній близькості. Синонім: **сидіти на плечах**; 2) добиватися таких же успіхів, не поступатися в досягненнях

на сьомому небі — бути дуже задоволеним, радісним, щасливим

на ясні зорі, на тихі води — фольк. в Україну; додому, у рідні краї

не бачити (не відіти) світу (світа) білого (Божого) — тяжко страждати, зазнавати фізичних та моральних мук

не бачити смаленого вівка — бути недосвідченим, не зазнавати труднощів, випробувань у житті.

невелика птіця — нічим на визначна особа

не вірити / не повірити [своїм (власним)] очам — здивуватися, побачивши щось

не випустити (не пустити) пари [ні (ані, і)] (слова) з вуст — затято мовчати, не сказати нічого. Синонім: **воді в рот набрати**.

не виходити з хати — постійно бути вдома, не бувати серед людей

не в своїй тарілці — незручно, невпевнено, сором'язливо і т. ін. (почувати себе)

не всі вдома (дóма) у кого — хто-небудь дурний, недоумкуватий

не в тім'я бітий — розумний, тямущий, кмітливий. Синоніми: *є голова на плечах, мати розум у голові*. Антоніми: *бітий у тім'я, блух царя небесного*

не жилець [на цьому світі] — хтось довго не проживе

не з медом кому і без додатка — нелегко, погано комусь живеться. Синоніми: *не з маком, з ліхом*

не [з] полохливого (не лякливого) десятка — хоробрий, неоязкий. Синонім: *не з зайчого нуху*

не мати Бóга в душі (в серці, в животі) — бути жорстоким, бездушним, несправедливим і т. ін.

[не одін(добрий)] пуд солі з'їсти з ким — довго жити з ким-небудь, зазнати чимало випробувань у спільних діях і т. ін.

не покладати рук — працювати весь час; працювати невтомно, сумлінно, без зупинки

нести (класти, кидати і т. ін.) / принести (покласти, кинути і т. ін.) що **на вітár** чого — уроч. жертвувати чим-небудь, самовіддано працювати в ім'я чогось

нітка увірвлася (урвлася і т. ін.) — настав кінець чому-небудь, нема того, що було. Синонім: *бас урввся*

ні Бóгу свічка, ні чóртові кочерга (коцюба і т. ін.) — нічим не примітна людина. Синоніми: *ні се, ні те; ні риба ні м'ясо*

ні в тин ні в ворóта — 1) ні на що не здатний. Синоніми: *ні Бóгу свічка, ні чóрту кочерга, ні до ладу ні до прикладу*; 2) недоладне, недоречне (сказати і т. ін.)

ні грач ні помагáч — ні до чого непридатний. Синонім: *ні Бóгу свічка, ні чóрту кочерга*

ні двóру, ні т́ину у кого — хто-небудь бідний, не має господарства. Синонім: *ні кола́, ні двора́* в 1-му значенні; *ні кола́, ні хвоста́*

ні кола́, ні двора́ в кого і без додатка — 1) хто-небудь бідний, не має господарства. Синоніми: *ні кола́, ні хвоста́; ні двóру, ні т́ину*; 2) хто-небудь самотній, одинокий

ні кола́, ні хвоста́ — хто-небудь бідний, не має господарства. Синоніми: *ні двóру, ні т́ину; ні кола́, ні двора́* в 1-му значенні

ні лускі, ні хвоста! — усталена формула побажання удачі рибалкам.

ні наза́д ні впе́ред — нікуди

ні пұху ні пера́! — усталена форма побажання удачі, успіху в якійсь справі

ні ри́ба ні мя́со — 1) безвольна, безхарактерна людина. Синоніми: **ні жа́рене ні па́рене, як з кло́ччя баті́г**; 2) щось не зовсім визначене; неясне, невиразне. Синонім: **ні се ні те**

ні тпру ні ну — без змін, у тому самому місці; нікуди. Синоніми: **ні туді́ ні сюди́, ні наза́д, ні впе́ред**

носі́тися / разно́ситися як [дуре́нь, цы́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою з ким-чим — приділяти більшу, ніж треба, увагу не вартому її. Синоніми: **носі́тися як ку́рка з яйце́м, носі́тися як ду́рень із сту́пою**

О

обо́є рябо́є — *зневажл.* схожі між собою однаковими рисами характеру, поведінкою і т. ін.; однакові в чомусь

од (ві́д) за́йчика-постриба́йчика — *фольк., жарт.* з дороги, з поля, з подорожі (про подарунок для дітей)

[одні́] кісткі́ (ко́сті) та шкі́ра дуже худий. Синоніми: **аж ре́бра зна́ти, ла́нтух з кістка́ми**. Антоніми: **аж шкі́ра ре́пає, не вто́впиться в шкі́ру**

одно́го (нашого, вашого і т. ін.) по́ля я́года — 1) переважно із запереченням *не*. Подібний до кого-небудь своїми поглядами, соціальним становищем і т. ін. Синоніми: **не на́шого ті́ста книш, не на́шого пера́ пта́шка**; 2) однакові своїми поглядами, характером і т. ін. (з негативним значенням). Синоніми: **одні́м мі́ром ма́зані, оди́н одного ва́ртий**. Антонім: **не з на́шої пара́фії**

очи завидю́щі у кого, чиї — хтось дуже жадібний, заздрісний, ненаситний і т. ін. Синонім: **ру́ки загребу́щі**

П

пекти́ / спекти́ ра́ків (ра́ка, ра́ки) — червоніти від сорому, ніяковіти. Синоніми: **налива́тися жа́ром, залива́тися кармазі́ном**

перекóвувати / перекува́ти мечі на ора́ла — книжн. перетворювати військові засоби, ресурси на мирні

перелива́ти з пу́стого в порóжнє — повторювати те саме, ведучи малозмістовні балачки. Синоніми: **лі́ти во́ду, товкту́ во́ду в сту́пі**

перелива́ти хворóбу [на пса] — вдаватися до народних засобів лікування

перепадé (діста́неться) на горі́хи кому і без додатка — хто-небудь буде покараний за якусь провину. Синоніми: **ма́ти на горі́хи, перепадé на бу́бліки**

перехóдити / перейти́ дорóгу упóвні — приносити вдачу, успіх, щастя

перехóдити (переступі́ти і т. ін.) / перейти́ (переступі́ти і т. ін.) рубіко́н — книжн. робити рішучий крок, приймаючи остаточне рішення

пе́рша ла́стівка — перші ознаки появи кого-, чого-небудь

пече́не й варе́не — 1) все або взагалі будь-яка робота; 2) усілякі страви

питóма вага́ кого, чого — роль, значення або місце кого-, чого-небудь десь, у чомусь

півторі́ калі́ки — ірон. дуже незначна кількість, мало

підвести́ / підво́дити під монасти́р кого і без додатка — зробити неприємність, накликати біду, поставити кого-небудь у скрутне становище. Синоніми: **загна́ти в сліпу́ ву́лицю, на лід посади́ти**

підніма́ти (підійма́ти, підно́сити і т. ін.) / підня́ти (піднести́, підійня́ти і т. ін.) на щит [слави] кого, що — 1) звеличувати, вихвалити кого-, що-небудь; 2) що наголошувати на чому-небудь, звертати увагу на що-небудь

під (пе́ред) [са́мим] но́сом чийм, у кого — поруч із ким-небудь, дуже близько від когось

плати́ти / запла́тити кро́в'ю за що — 1) бути вбитим або покараним за що-небудь. Синонім: **рознпла́чуватися / розплати́тися кро́в'ю**; 2) зазнавати великих труднощів, страждань через щось

пливти́ (іти́ і т. ін.) / попливти́ (піти́ і т. ін.) по те́чії (за те́чією) — пасивно підкорятися обставинам

плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в бори́ (в ка́шу) кому — робити комусь щось неприємне, прикре і т. ін.; чинити кривду, ображати когось

плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в о́чі (в ві́чі, межі о́чі і т. ін.) кому — виражати зневагу, презирство до кого-небудь

по до́робо́зі кому, з ким — у тому самому напрямі; спільно, заодно
позі́чити в Сі́рка о́чі — втратити почуття сорому, власної гідності

показа́ти, де ра́ки зимую́ть — провчити кого-небудь, завдаючи йому неприємностей

пока́зувати горобця́м ду́лі — байдикувати

пока́зувати / показати спі́ну кому — 1) відступати, тікати, виявляючи своє боягузтво; 2) відвертатися або йти геть, виявляючи зневагу до кого-небудь

покида́ти / поки́нути бі́лий (цей, сей) сві́т — помирати

полудá (лудá) [з очéй] спадáє / спáла (опáла і т. ін.) у кого, кому — хто-небудь починає правильно розуміти, усвідомлювати щось раніше незрозуміле

попа́сти па́льцем в не́бо — сказати або зробити що-небудь невлад, недоречно

посиде́ньки [та походе́ньки] справля́ти — нічого не робити, нічим не займатися. Синоніми: **бі́ти ба́йдики; сиді́ти, скла́вши ру́ки**

посипа́ти сі́ллю ра́ну кому і без додатка — нагадувати про щось, що викликає тяжкі спомини

притуля́ти / приту́лити горба́того до сті́ні — жарт. говорити щось недоречне, нелогічне і т. ін. або робити щось не те, що треба

прі́тча во язі́цех — заст., книжн. предмет загальних розмов, пересудів. Із Біблії

прии́йй коби́лі хві́ст — зайвий, непотрібний. Синонім: **для ме́блів**

прии́йти при́шву (при́шви) — обманути. Синонім: **обу́ти у при́шви**

пройти́ крі́зь вогóнь і во́ду [і мідні тру́би], переважно у формі минулого часу — зазнати всіляких випробувань, виявитися мужнім, спритним. Синоніми: **пройти́ крі́зь сі́то і решето́; бува́ти в бува́льцях.**

промі́ряти [свій] шля́х — уроч. прожити життя

просто́ [го́лого] не́ба — не в приміщенні, надворі, без усякої покрівлі

протира́ти (просі́джувати) / проте́рти (просі́дити) штани́ — зневажл. довго перебувати де-небудь (переважно про навчання в закладі освіти або про сидячу роботу)

птах високого польоту — людина, яка займає значне становище в суспільстві

пущати / пустити в світ — 1) кого народити; 2) що зробити відомим, обнародувати

пуп землі — центр, основа всього

Р

радій небо прихилити — хтось прагне все зробити для когось, навіть неможливе

робити / зробити партію — *заст.* одружуватися

рожеві мрії — щось бажане, але нездійснене

розв'язати губу — *зруб.* почати говорити (переважно щось в'їдливе, дошкульне)

розв'язати / розв'язувати руки кому, чиї — звільнити від певних обов'язків, дати можливість діяти вільно

розпускати / розпустити нюні — *зневажл.* 1) плакати; 2) переставати стримувати себе у вияві почуттів

розпускати / розпустити язика — *зневажл.* 1) не стримуватися у розмові, багато говорити; 2) говорити багато взагалі, ставати говірким

рот на замок уживається для вираження заборони говорити, розмовляти, про щось розповідати

руки короткі у кого і без додатка — хто-небудь має обмежену владу, можливості і т. ін.

руки фёртом — *заст.* узявшись у боки. Ферт — старослов'янська назва літери «Ф»

С

сажénного зрóсту (рóсту) — дуже висока людина. Синоніми: *великий до неба, верствá келебердя́нська*. Антонім: *від горикá два (три) вершкá*

сам не при собі — 1) хто-небудь перебуває в стані сильного душевного потрясіння; дуже схвилюваний чимось; 2) не такий як завжди

сам собі пан (хазяїн і т. ін.) — вільна у своїх вчинках людина

сёрце (сердéнько) боліть / заболіло у кого, чие і без додатка — хто-небудь тяжко переживає з якогось приводу, уболює

сéрце в'яне у кого, чие, кому і без додатка — хто-небудь переживає, непокоїться

сéрце крáється — хто-небудь страждає, мучиться, переживає

сéрце кров'ю обливається / облилось у кого, чие і без додатка — хто-небудь дуже переживає, страждає

сéрце обкипає (закипає, обливається, сходить і т. ін.) / обкипіло (закипіло, облилось, зійшло і т. ін.) кров'ю у кого, чие і без додатка — хто-небудь відчуває неспокій, тяжко переживає

сéрце привертáється (горнётся, пригортається, хїлється, схиляється, прилягає) / привернулося (пригорнулося, схи́лілося, прилягло́) кого, чие, до кого і без додатка — хто-небудь відчуває потяг, симпатію, любов до когось

сéрце рвётся (розривáється, надривáється) [на шматкі] чие, у кого і без додатка — хто-небудь дуже переживає, страждає, сумує

сéрце та́не чие, у кого і без додатка — хто-небудь сповнюється приємними почуттями, піддаючись впливові когось, чогось приємного

сéрце тьóхкає чие, у кого, до кого і без додатка — хтось сповнений почуттям кохання

сéрце (душі́) ятрíться у кого, чие (чия) і без додатка — хто-небудь дуже переживає, розтравляє, посилює відчуття чогось болісного, важкого

сíня пті́ця — символ щастя, ідеалу

сідáти / сі́сти в калі́южу — зазнавати невдачі

сім п'ятни́ць на ті́ждень у кого — хто-небудь дуже часто і легко міняє свої рішення, наміри, настрої і т. ін.

сі́сти на столі́ (на сті́л) — іст. стати князем; здобути князівство, владу

складáти / склáсти (зложі́ти) збро́ю — 1) перестати воювати; 2) відмовлятися від будь-яких дій, припиняти боротьбу

скрі́ня Пандóри — вмістилище зла, лиховісний дар. З грецької міфології

скуштува́ти (покуштува́ти, пої́сти) берéзової ка́ші (ка́шки) — бути побитим

скуштува́ти гарбузо́вої ка́ші — ірон. дістати відмову при сватанні, залицянні

сла́ва тобі́, Го́споди — уживається для вираження задоволення

сла́ти (заси́лати, поси́лати, приси́лати) / **посла́ти** (засла́ти, присла́ти) **старостів [за рушника́ми]** до кого і без додатка — *етнограф.* просити згоди на шлюб в обраної особи та її батьків; сватати

смерть **загляда́є** (**ди́вля́ється** і т. ін.) / **загля́нула** (**поди́вля́лась** і т. ін.) **в о́чі** кому — хто-небудь близький до загибелі, смерті. Синоніми: **лиши́лося недоб́ого топта́ти ряст, смерть сто́їть за плечі́ма**

смерть занесла́ [**свою́**] **го́стру ко́су (ру́ку)** над ким, чим — хто-небудь може померти, загинути

смерть [сто́їть] [з ко́сою] за плечі́ма — хто-небудь скоро помре, близький до загибелі. Синоніми: **лиши́лося недоб́ого топта́ти ряст, смерть загляда́є в о́чі, смерть занесла́ свою́ го́стру ко́су**

соба́к (блїх) ганя́ти (ля́кати) — нічого не робити; байдикувати. Синоніми: **дава́ти горобця́м ду́лі, ба́йдики би́ти** (у 2-му значенні), **багла́й би́ти, валя́ти ду́рня** (у 3-му значенні)

содо́м і гомо́рра — *книжн.* велике безладдя; метушня, шум. Синоніми: **вавіло́нське стовпотво́ріння, все догори́ дном**

сон рябо́ї коби́ли — нісенітниця, безглуздя, дурниця

спра́ва те́хніки — що-небудь звичне, нескладне у виконанні

спуска́тися / спусті́тися з не́ба на зе́млю звільнятися від ілюзій

ставати / ста́ти на ко́лі́на перед ким — 1) просити когонебудь, припинюючись; 2) покоритися комусь

ставати / ста́ти на рушнику́ (на рушничку́), переважно з ким — взяти шлюб, одружитися

ставати / ста́ти ребро́м — постати з усією гостротою

страши́ків син — боягуз

стріля́ний (старі́й) горобе́ць — досвідчена, бувала людина. Синоніми: **бі́тий жак, бі́та голо́ва**. Антоніми: **жовторо́те пташеня́**

судний день — час страшної кари, кінець світу. Із Біблії

со́вати (ти́кати, пха́ти і т. ін.) / су́нути (ткну́ти і т. ін.) [сві́й] ніс ([сво́го] но́са) куди, у що — безцеремонно втручатися в що-небудь

сьо́ма (деся́та) вода́ на кисе́лі — *ірон.* дуже далека рідня. Синоніми: **на́шому тї́нові двою́рідний пліт, че́рез до́рогу навпри́сядки**

Т

так би мо́вити — уживається для вираження намагання точніше або зрозуміліше висловитися, охарактеризувати кого-, що-небудь

тантáлові му́ки (му́ки Тантáла) — книжн. страждання, спричинені великим прагненням до чого-небудь і неможливістю його здійснення

твѣрда рука́ у кого — хто-небудь має вольовий, сильний характер

твердий (міцний) горі́шок — 1) дуже складна справа. Синонім: **горі́шок не по зубáх**; 2) людина зі складним характером

те́мний ліс — 1) щось незрозуміле, невідоме, заплутане і т. ін. Синоніми: **кита́йська гра́мота, за сімома́ печа́тками**; 2) зі словами душа, людина і т. ін. якого не можна зрозуміти, скритний, потайний

те́пле місце — ірон. порівняно легка або вигідна робота

тиня́тися без діла (дарма́, з кутка́ в кутóк) — марно гаяти час, байдикувати

тихі́ший (ті́хший) від води́ (за водо́у), ні́жчий від трави́ (за траву́) — дуже скромний, покірний, непомітний

ті́хою са́пою — приховано, нишком

трима́ти (держáти) себе́ в рука́х (в шóрах) — стримувати свої почуття, намагатися бути спокійним; володіти собою в незвичайній, складній ситуації

У

у годі́ну по ча́йній ло́жці — помалу, надто повільно, знехотя

усі́ма фі́брами душі́ — дуже сильно, у найвищій мірі. Синоніми: **ко́жною жи́лкою, ко́жною клі́тинкою**. Антонім: **душі́ не чу́ти**

уста́ заку́сити — затято мовчати, не бажати говорити

Х

хай (неха́й) Бог (Госпо́дь) ми́лує (боро́нить) / поми́лує (оборо́нить)! — 1) уживається для вираження категоричного заперечення чого-небудь; 2) уживається для вираження застереження від чого-небудь, небажання чогось; 3) кого. Уживається для вираження доброзичливого побажання кому-небудь заступництва, захисту від лиха, напасті і т. ін.

хапа́тися (хвата́тися) / схопи́тися (ухопи́тися) за соломінку (за соломі́ну) — намагатися використати будь-яку щонайменшу можливість вийти із скрутного становища, врятувати себе

ха́та скра́ю чия — кого-небудь щось не стосується, не його справа.

ходя́ча енциклопе́дія — жарт. людина, що має різнобічні знання і може дати довідку з багатьох питань

[холо́дна] жа́ба сиди́ть під се́рцем у кого — кого-небудь охоплює передчуття чогось поганого, неприємного

холо́дний (цига́нський) піт пройма́є (охо́плює і т. ін.) / прои́няв (охопи́в і т. ін.)

хоч во́вком вий уживається для вираження дуже скрутного або безвихідного становища, відчаю і т. ін. Синоніми: **хоч твалт кричі́, хоч крі́ком кричі́, хоч ло́бом об сті́ну бійся, хоч ляга́й та помирáй**

хоч го́лки збира́й, зі словами *видно, ясно* і т. ін. — дуже, надто, надзвичайно світло. Синоніми: **хоч ні́тку в го́лку вси́ляй, як уде́нь**. Антоніми: **хоч в о́ко стрель, хоч о́ко ві́коли**

хоч з лиця́ (облі́ччя) води́ напійся (во́ду пий) — дуже, надзвичайно вродливий. Синоніми: **хоч у ра́мці вправ, хоч карти́ну малю́й**

хоч з моста (з мо́сту) у во́ду (та в воду) кому і без додатка — у когось дуже скрутно, безвихідне становище; хтось у відчаї, комусь дуже тяжко. Синоніми: **хоч під гре́блю, хоч плач**

хоч кіл (кіло́к) на голові́ теши́ кому — уживається для підкреслення неможливості переконати вперту або нетямущу людину. Синоніми: **хоч голово́ю об сті́ну товчі́**. Антоніми: **хоч до ра́ни приклада́й, хоч у ву́хо бга́й**

хоч крі́ком кричі́ — уживається для вираження дуже скрутного або безвихідного становища, відчаю і т. ін. Синоніми: **хоч во́вком вий, хоч твалт кричі́, хоч ло́бом об сті́ну бійся, хоч ляга́й та помирáй**

хоч обі́ддя гни — дуже товстий, дебелий (про шию, статуру і т. ін.); гладкий. Синоніми: **як не лу́сне, як ба́ріло**

хоч о́ко (о́чі) ві́коли, зі словами *те́мно, те́мрява* і т. ін. — зовсім нічого не видно. Синоніми: **хоч в о́ко стрель, хоч в о́ко дай**. Антоніми: **хоч го́лки збира́й, як уде́нь**

хоч пацю́кі (цу́ценя́т, кошеня́т) бий — зневажл. дуже негарний, несимпатичний, неприємний

хоч свя́тих вино́сь [із ха́ти] — неможливо витерпіти що-небудь

хоч тра́в не рості́ — абсолютно байдуже

Ч

черво́на як калі́на — 1) про рум'яну дівчинку, дівчину, жінку; 2) *волин.* про вродливу, гожу дівчину

чудеса́ в решети́ — уживається для вираження захоплення або здивування чимось або кимось

чужі́ми рука́ми жар загри́бати (вигорта́ти і т. ін.) / загри́бти́ (ві́горнути і т. ін.) — користуватися результатами праці інших

Чума́цький Шлях — космічна система із зірок та туманностей у вигляді світлої смуги на зоряному небі

Ш

шматок (кусок) не йде (не лі́зе) / не підé (не полі́зе) в го́рло кому і без додатка — у кого-небудь раптово зникає бажання їсти в зв'язку з чимось

Щ

щемі́ть / защемі́ло се́рце чиє, у кого і без додатка — 1) хто-небудь сумує, журиться; 2) хто-небудь відчуває піднесення, має добрий настрій

Я

як (мов, ніби і т. ін.) бара́н в апте́ці зі словом *розбира́тися* і т. ін. — *ірон., зневажл.* зовсім не розбиратися.

як бара́н на нові́ ворóта, зі словами *диві́тися*, *випри́цятися* і т. ін. — *зневажл.* спантеличено, не розуміючи

як без рук кого, чого — зовсім погано, не можна обійтися без ко-го-, чого-небудь

[як] [те] бі́льмо́ на (в) о́ці — перешкода, завада

як [Бо́жий] де́нь, зі словом *ясно* і т. ін. — цілком, абсолютно

як в апте́ці — *жарт.* 1) дуже точно; 2) дуже правильний, точний

як води́ в рот набра́ти — втратити здатність або бажання говорити; уперто мовчати. Синоніми: **як заці́пило; і ро́та не розкрива́ти**

як гно́ю — дуже багато. Синоніми: **і на во́за не вберéш, хоч відбавля́й**. Антонім: **з горобі́ну ду́шу, [як] кіт напла́кав, як ші́лом па́токи схопі́ти**

як гóлку в сіні, зі словами *шукати, виявити* і т. ін. — неможливо, важко (виявити, знайти).

[як] горá з плечéй спáла (звали́лася) у кого і без додатка — у ко-го-небудь відпали турботи, не стало сумнівів

як грім сэред ясного нéба — несподівано, раптово, зненацька

як дві кра́плі (ка́плі) воді́ — 1) зі словами *схожий, подібний*. Дуже, зовсім. Синоніми: **як вікапаний, як з óка віпав**; 2) такий же, як; абсолютно точно. Синонім: **óко в óко**

[як] з гóлочки (з гóлки) — 1) абсолютно нове, гарне, елегантне (переважно про одяг, взуття); 2) *перен.* про щось нове, тільки що виготовлене і т. ін.

як з гу́ски (гу́ся) водá з кого — хто-небудь зовсім не реагує на щось; ніщо не впливає, не діє на когось. Синонім: **мо́ре по ко́ліно** у 2-му значенні

як зіро́к на нéбі — дуже багато

як ка́мінь у во́ду, переважно зі словами *пропасти, зникнути* — безслідно зникнути. Синоніми: **мов у во́ду, як у во́ду впáсти, як ві́тром здúло, як водóю змі́ло, як ко́рова язикóм злизáла, як крізь зéмлю провалі́тися**

[як] кіт напла́кав — дуже мало, зовсім незначна кількість. Синоніми: **як ші́лом па́токи схопі́ти, з горобі́ну ду́шу**. Антоніми: **і на во́за не вберéш, хоч відбавля́й, як гно́ю, як за гріш ма́ку**

як кі́шка з соба́кою, зі словом *жити* — постійно сварячись

як коро́ва язикóм злизáла кого, що — раптово й безслідно зникнути. Синоніми: **мов у во́ду, як ві́тром здúло, як водóю змі́ло, як ка́мінь у во́ду, як крізь зéмлю провалі́тися, як у во́ду впáсти**

як коро́ві сі́дло, зі словами *лічить, іде, пристало* і т. ін. — *ірон.* зовсім не (личить, іде, пристало і т. ін.)

як крізь зéмлю провалі́тися (пі́ти) — раптово й безслідно зникнути. Синоніми: **як коро́ва язикóм злизáла, як ві́тром здúло, як водóю змі́ло, як у во́ду впáсти**

як Марті́н (дурні́й) [до] мі́ла, зі словами *допастися, припасти* і т. ін. — *зневажл.* без почуття міри; жадібно. Синоніми: **як ві́л до бра́ги, як му́ха до ме́ду**

як ні́тка за го́лкою — невідступно

як (мов, наче) пі́санка — 1) дуже гарний; такий, що вражає надзвичайною гармонією барв, ліній і т. ін.; 2) дуже вродливий (переважно про дівчину, жінку)

як по ма́слу, переважно зі словом *іти* — чітко, легко, без перешкод; дуже добре

як по пи́саному — 1) зі словами *говоріти, відповідати* і т. ін. Дуже чітко, не збиваючись. Синоніми: **як з кни́жки чита́ти, як по но́тах**; 2) легко, безпомилково

як (мов) руко́ю зняло́ що — безос. дуже швидко, раптово минуло, зникло щось

як [той] Ма́рко у пе́клі (по пе́клу, по пе́клі), зі словами *товкти́ся, гаса́ти* і т. ін. — *ірон.* невпинно, безугавно; без потреби

як у Бо́га за двері́ма (за двермі́), переважно зі словами *жити, сидіти* і т. ін. — безпечно, безтурботно, привільно. Синоніми: **як у Христа́ (у ба́тька) за па́зухою**. Антонім: **як горі́х при дорóзі**

як у во́ду впáсти (ка́нути і т. ін.) — раптово й безслідно зникнути. Синоніми: **мов у во́ду, як ві́тром зду́ло, як водо́ю змі́ло, як ка́мінь у во́ду, як коро́ва язико́м злизáла, як крі́зь зе́млю прова́літися**

як у во́ду опу́щений — хто-небудь дуже похмурий, сумний. Синоніми: **як у воді́ намóчений, як чо́рна хма́ра**

як у Христа́ за па́зухою — безтурботно, у повному достатку (жити, бути і т. ін.)'

[Якась] му́ха вкуси́ла кого — *ірон.* що-небудь спричинило комусь поганий настрій, хтось дивно себе поводить, розсердився, нервує і т. ін.; сердитий

КРИЛАТІ ВИСЛОВИ

Без надії сподіва́юсь (Леся Українка)

Бори́теся — побóрете! (Т. Г. Шевченко)

Лиш боро́тись — зна́чить жити́ (Іван Франко)

Ліка́рю, зцілі́ся сам! (Євангельський вислів)

Не хлі́бом єди́ним живе́ люди́на (Біблійний вислів)

Слово — найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розпеченим залізом, і брудом... (В. Сухомлинський).

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Без здоро́в'я нема́ щастя.
Без їжі і віл не потягне.
Бережі одéжу зно́ву, а здоро́в'я змо́лоду.
Біль без язика́, але́ ка́же, де бо́літь.
Було б здоро́в'я, а все інше наживе́м.
Ва́ртість здоро́в'я зна́є лише́ той, хто його́ втра́тив.
Весéла думка — полови́на здоро́в'я.
Весéлий сміх — здоро́в'я.
Від гні́ву ста́рієш, від смі́ху молоді́єш.
Все мо́жна купі́ти, тільки здоро́в'я — ні.
Глянь на вид і про здоро́в'я не пита́й.
Го́ре стиха́є, а здоро́в'я зника́є — і раді́сть мина́є.
Дай се́рцю во́лю — заведе́ в нево́лю.
Держі́ го́лову в хо́лоді, а живі́т в го́лоді — буде́ш здоро́в.
До́брі зу́би і ка́мінь пере́гризу́ть.
До́брий лі́кар ма́є орлі́не о́ко, ле́вине се́рце і жіно́чу ру́ку.
До́ки здоро́в'я слуги́ть, то люди́на не ту́жить.
Зго́да буду́є, а незго́да руйну́є.
Здо́ровий зли́дар щасли́віший від хво́рого багача́.
Здо́ровий хво́рого не розу́міє.
Здо́ровому жи́воту і ре́дька не шко́дить, а хво́рому і ма́сло шко́дить.
Здо́ровому зда́ється, що ніко́ли не захворі́є.
Здо́ров'я за гро́ші не купу́єш.
Здо́ров'я ма́ти — ві́к біди́ не зна́ти.
Здо́ров'я — найдоро́жчий ска́рб.
З лі́карем дру́жй, але́ не ма́й в ньо́му потре́би.
З мі́ру по ні́тці — го́лому (бі́дному) соро́чка.
Зуб бо́літь, аж о́ко в'я́не.
Коса́ — дівóча краса́.
Кра́ще сини́ця в рука́х, ніж жураве́ль у не́бі.
Куй за́лізо, по́ки га́ряче.
Лі́кар для хво́рого ба́тько, а для здо́рового дру́г.
Моя ха́та скра́ю — нічо́го не зна́ю.
Найбі́льше щастя́ в житті́ — здо́ров'я.
Не свя́ті горо́шки лі́плять.

*Од хліба недопеченого і од фельдшера недовченого своє́ здо-
ров'я бережі́.*

Потопáючий хапáється за соломíну.

Прóти ві́ку нема́є лі́ку.

Скриплíве дéрево до́вго живé.

Смі́х крáще лі́кує, ніж усі́ лі́ки.

Тя́жко хворому́ терпі́ти, а ще́ тяжче́ над хво́рим сиді́ти.

У воро́жки лі́кува́тись — без здо́ров'я оста́тись.

Хлі́б за шлу́нком не ганя́ється, а шлу́нок — за хлі́бом.

Хво́ра люди́на сама́ себе́ не лю́бить.

Хворóба не по лі́су хо́дить, а по лю́дях.

Хворóба ні́кого не крáсить.

Хворóбу не трéба клі́кати, са́ма прій́де.

Хво́рому і ме́д гі́ркий.

Хво́рому ні́чого не мі́ле.

Хто ра́но вста́є, то́му Бог да́є.

Хто здо́ров, то́й лі́ків не потребу́є.

Хто пере́йде на лі́ки, то́й пропа́в наві́ки.

Часні́к сі́м хворóб лі́кує.

Що одно́му лі́ком ста́є, то́ другóму мо́же ста́ти грóбом.

Як бо́літь, то́ кричі́, а як не бо́літь, то́ мовчі́.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ СТІЙКІ СПОЛУКИ

бараба́нна переті́нка, лат. *membrana tympani* — фіброзна плас-
тинка в отворі між зовнішнім слуховим ходом і барабанною порож-
ниною середнього вуха

го́стрий живі́т, лат. *abdomen acutum* — гостра хвороба органів
черевної порожнини, що потребує невідкладного хірургічного втру-
чання

о́чне я́блуко, лат. *bulbus oculi* — головна частина органа зору; па-
рний утвір у передній частині очної ямки черепа

цукро́вий діабéт (цукро́ва хвороба), лат. *diabetes mellitus* — хро-
нічне порушення обміну речовин, переважно обміну вуглеводів вна-
слідок недостатнього утворення (абсолютного або відносного) інсу-
ліну бета-клітинами лангергансових островців у підшлунковій залозі

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ОСНОВНІ СКОРОЧЕННЯ

волин. — Волинська область

жарт. — жартівливе

заст. — застаріле

згруб. — згрубіле

зневажл. — зневажливе

і т. ін. — і таке інше

ірон. — іронічне

іст. — історичне

книжн. — книжне

лайл. — лайливе

льв. — львівське

львів. — Львівська область

несхв. — несхвальне

рел. — релігійне

уроч. — урочисте

фам. — фамільярне

фольк. — фольклорне

ІНШІ СКОРОЧЕННЯ

ГРНП — Галицько-руські народні приповідки: у 3 т. [зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко]. 2-ге вид. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006-2007. Т. 1. 832 с. ; Т. 2. 818 с; Т. 3. 699 с.

ССНП — Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. Харків : Основа, 1993. 176 с.

СФУМ — Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.

ФСЛГ — Ступінська Г. Ф., Битківська Я. В. Фразеологічний словник лемківських говірок / за ред. Г. Ф. Ступінської, В. Я. Ступінського. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2012. 472 с.

ФССССГД — Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. 6-е вид., доп. й переробл. Луганськ : «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 552 с.

ФСУМ 1993 — Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993. 984 с.

ФСУМ 1998 — Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Ареф'єва Н. Г. Діалектна фразеографія в контексті лінгвістичних досліджень: історія і сучасність. *Записки з українського мовознавства*. Вип. 29. Одеса : ОНУ, 2022. С. 3–24.
2. Ареф'єва Н. Г. Діалектні фразеологічні словники в контексті лексикографії і фразеографії. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 2023. № 36. С. 34–53.
3. Ареф'єва Н. Г. Не заманити калачем: до символіки калача у слов'янській фразеології. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 2025. № 42. С. 15–39.
4. Ареф'єва Н. Г. Фразеологія в категоріях культури. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 2024. № 39. С. 76–89.
5. Венжинович Н. Ф. Фразеологія та фразеографія української мови: здобутки і перспективи досліджень : Матеріали Міжнародної наукової конференції (Ніредьгаза, 26–27 листопада 2021 року). Ніредьгаза, 2022. С. 37–45.
6. Коваленко Н. А. Коментарі до паремій і фразем у дослідженні етнолінгвістики. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*, 2024. Вип. 2 (52). С. 68–73.
7. Романченко А. П. Синонімія й варіантність онімів у фразеологізмах та пареміях. *Одеська лінгвістична школа: пріоритетні напрями* : колектив. монографія / за заг. ред. Т. Ю. Ковалевської. Одеса : Вид. С. Л. Назарчук, 2024. С. 19–27.
8. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. М. Луцак, Н. П. Литвиненко, О. Д. Турган та ін. ; за ред. С. М. Луцак. К. : ВСВ «Медицина», 2017. 360 с.
9. Українська мова як засіб професійного спілкування медика (актуальні проблеми сучасного медичного термінознавства) / Г. П. Краєвська. Вінниця : ВНМУ ім. М. І. Пирогова, 2016. 48 с.
10. Єщенко Т. А. Фахове мовлення лікаря: навч.-метод. посіб. для проведення практичних занять зі студентами 1 курсу денної форми

навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 222 «Медицина»]. Львів : Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2023. 116 с.

Довідкова

1. Арефьева Н. Г. Російсько-український фразеологічний словник культурних символів. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. 120 с.

2. Арнаудов Г. Д. Terminologia Medica Polyglota. София : Медицина и физкультура, 1979. 944 с.

3. Галицько-руські народні приповідки: у 3 т. [зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко]. 2-ге вид. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006–2007. Т. 1. 832 с. ; Т. 2. 818 с; Т. 3. 699 с.

4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

5. Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ : Довіра, 2004. 284 с. (Словники України).

6. Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. Харків : Основа, 1993. 176 с.

7. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.

8. Ступінська Г. Ф., Битківська Я. В. Фразеологічний словник лемківських говірок / за ред. Г. Ф. Ступінської, В. Я. Ступінського. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2012. 472 с.

9. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

10. Українські прислів'я та приказки. Народна творчість / упоряд. С. В. Мишанич та М. М. Пазяк. Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1984. 391 с.

11. Петрух Л. І., Головка І. М. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: у 4 т. К. : ВСВ «Медицина», 2012–2016. Т. 2. Е–Н. 2013. 744 с. Т. 3. О–С. 2016. 744 с. Т. 4. Т–Я. 2016. 600 с.

12. Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993. 984 с.

Додаткова

1. Ареф'єва Н. Г. Дощ при сонці в слов'янській фразеології. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2025. № 40. С. 31–46.
2. Ареф'єва Н. Г. До питання про внутрішню форму фразеологізмів із компонентом «клепка/клёпка». *Science and education: synergy of innovation* : proceeding of XI International scientific and practical conference. Berlin : MDPС Publishing, 2026. С. 243–247.
3. Венжинович Н. Ф. Фраземика української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології. Ужгород, 2018. 463 с.
4. Голубовська І. О. Колірна семантика у когнітивно-культурологічному висвітленні. *Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація*. Вид-во Католицького Люблінського Університету Іоанна Павла ІІ. Люблін, 2016. С. 25–42.
5. Романченко А. П. Сучасна українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія [Електронний ресурс] : практикум для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищ. освіти галузі знань Культура. Електронні текстові дані (1 файл : 1, 3 МБ). Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2026. 183 с.
6. Тищенко О. В. Концептуалізація емоцій та ціннісних концептів у слов'янських пареміях та фраземах: від совісті до заздрості. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 2020. № 29. С. 248–272.
7. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 494 с.
8. Філіп'як А. Лінгвоперсона Ліни Костенко: актуалізація фразеологізмів у її поетичних текстах. *Studia Ukrainica Posnaniensa*. Vol. VII/1. 2019. Р. 61–67.
9. Хаїмова І. Особливості функціонування родильно-обрядових фразеологізмів Луганщини. *Образне слово Луганщини* : XV Всеукр. наук.-практ. конф. 29 квітня 2016 р. Старобільськ, 2016. С. 330–332.
10. Черевко І. В. Здобутки української діалектної фразеографії ХХІ ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. Вип. 31. С. 240–250.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ	5
ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ.....	12
КЛЮЧІ ДО ПІДСУМКОВОГО ТЕСТУ.....	36
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	39
СЛОВНИК-ДОВІДНИК	40
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	69
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	71

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

АРЕФЬЄВА Наталія Георгіївна

ТЕСТИ І ЗАВДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Навчально-методичний посібник

Електронне видання

Формат 60x84/16. Ум.-друк. арк. 4,37. Тираж 1 пр. Зам. 3138

Одеський національний медичний університет
65001, Одеса, Валіховський пров., 2.

Свідомство суб'єкта видавничої справи ДК № 668 від 13.11.2001.
e-mail: office@onmedu.edu.ua тел.: (048) 723-42-49 факс: (048) 723-22-15

